DE RE NAUALI LIBELLUS, IN ADULESCENTULORUM BONARUM LITERARUM STUDIOSORUM...

Lazare : de Baif, Charles Estienne

S

obſer
Ita
& q
etiam
plica
differ
uaria
ſerm
tione
uaris

N
habe
a qu
aqua
noſt
quib

SVMMA
REI NAVALIS
EX BAYFIO.

NAVIS.

FACILES *ut ſimus & breues, quemadmodum adoleſcentulos noſtros plurimum deſyderare cognouimus, antequam ad rei naualis interpretationem aggrediamur, eos paucis admonitos decet, ordinis quem in hoc libello paßim obſeruaturi ſumus.*

Itaque primum noſtro more nauis ſignificationem, & quæ ab ea dictione proficiſcuntur, tum græca tum etiam latina uocabula in grammaticorum gratiam explicabimus. Inde uero ad generalia nauium nomina, & differentias ſermonem transferemus. Poſt hæc autem, ad uarios nauium uſus & primas conſtructiones ducemus ſermonem: ut uel ea ratione particularem nauium rationem perſequamur. Poſtrema omnium erit partium nauis, & inſtrumentorum explicatio.

NAVIS (*græcis* ναῦς *dicta*) *quid ſit, notius eſt omnibus quàm ut longiori interpretatione opus habere uideatur. comprehendit enim tam ea inſtrumenta quibus per flumina, ſtagna, lacus, & huiuſcemodi aquas dulces, animi cauſa circumuehimur, aut utilitatis noſtræ, uel lucri gratia aliquid circunferimus: quàm ea quibus maria magna nauigamus, & in uarias regiones*

tranſfretamus,uel belli,uel etiam mercium gratia.

Nauem bonorum omnium egregia tranſlatione dixit Cicero ad Cornificium libro duodecimo epiſtol. pro Repu. bonorum per id tempus uectrice & fautrice:quo tempore ipſe Cicero audiebatur & authoritatem atq; exiſtimationē retinebat,clauumq; in puppi tenens Reip. nauem gubernabat: Quamobrem (inquit) mi Quinte conſcende nobiſcum,& quidem ad puppim.Vna nauis eſt iam bonorum omnium:quā quidem nos damus operam,ut rectam teneamus,utinam proſpero curſu.Sed quicunq; uenti erunt, ars noſtra certe nō aberit. Quid enim præſtare aliud uirtus poteſt?Hoc eſt,quamdiu ipſi audiemur,& à noſtris conſilijs Reſpu.ſtabit,boni uiri, hoc eſt,uirtutis ſtudioſi & honeſtatis amantes,tanquam in naui quadam) cuius nos gubernatores, & naucleri erimus) dignitatē ſuam atq; authoritatē perpetuo retinebunt,rectamq; nauē ſemper tenebimus:niſi cōtrarijs uentis profligata tandē demergatur: ac deprimatur, hoc eſt, nefario conſilio ſubmerſa Reſpublica cōcidat. Quicūq; autem id molientur:dabimus operam,ut arte & diligentia noſtra uicti,tandem quieſcant.Quid enim aliud præſtare uirtus poteſt? quid præterea nauclerus in naui arte ſua poteſt efficere:quàm rectam tenere nauem, uentis etiam reflantibus?quòd ſi ipſa uentorum uis atque impetus artem ſuam uincat:iam uela uentis ſunt permittēda, & fortunæ in aduerſis cedendum.Hæc paulo fuſius tractauimus propter tralationis nobilitatem, & ſenſum paulo obſcuriorem.

NAVIGIVM, *cum,à naue deſcendere uideatur,& quaſi nauis ipſius actionem, hoc eſt nauigationem & iter quod naui fit, Græci* πλοῦν *uocant,*

ſignificare (ut ex Iureconſulti uerbis latiſſime oſtendit Bayſius) tamen etiam pro omni nauis genere quo in mari utimur perſæpe & frequentius ſumi ſolet: & id ſignificare potiſſimum quod græci πλοῖον *uocant*, toute eſpece de batteau, galee, ou nauire. *Vnde paruum & magnum nauigium dixit Cicero de oratore: & diſſolutum ac diſſipatum nauigium protulit idem ad Atticum*, naue rompue, caſſee, & briſee. *Etiam conductum nauigiũ dixit Horatius in primo epiſtolarum, cum quis pretio naui uehitur: Conducto (inquit) nauigio æque Nauſeat, ac locuples. Item & ſpeculatoria nauigia dixit Cæſar quarto belli Gallici, pro exploratorijs nauibus, de quibus poſtea ſuo loco.*

Colligere etiam nauigia dixit Cicero, aſſembler les nauires pour ſoy partir. *Quinetiam idẽ in Verrem paruulum nauigium protulit, pro eo quod noſtrum uulgus uocat*, une petite barcque ou batteau. *Et pro Sextio perparuum nauigium uocat, ut in ipſius Bayſij libro latius & fuſius adnotatum uidebis. Nam hic breuibus tantum ſingula delibare & attingere ſtatuimus.*

NAVIGIOLVM *item pro perparuo nauigio ſumi ſolet*, une flette. *Lentulus in epiſtolarum familiarium libro duodecimo: Nos uix ipſi ſingulis cum nauigiolis reciperemur Græci id* πλοιάριον *uocant.*

NAVIVM *tyrocinium per translationem uocauit Plinius lib. uigeſimoquarto. cap. ſeptimo. cum primum mari committuntur naues & ueluti in Neptuni militiam conſcribuntur. huius rei nos admonuit Budæus, literarum ornamentum ſingulare.*

NAVICVLA *etiam à naue deductum nomen habet: & paruum nauigium ſiue etiam nauigiolum ſignificat, quo huc atque illuc uoluptatis aut nego-*

tiorum cauſa circumuehimur: ſiue id per flumen, ſiue etiam per ipſum mare fiat: ut Venetijs *aliquando uidimus. uocant autem illi barcam aut gondolam.* Noſtrum *uulgus nauicellam appellat,* une nacelle *(quanquam nauicella cum* Iureconſulto *magis proprie pro naue piſcatoria ſumatur, ut dicemus ſuo loco)* Cice. 14. ad Atticum: *Deinde ad epulas* Victorij *nauicula.*

NAVICVLAM *duorum ſcalmorum dixit* Cicero *1. de oratore: pro ea quæ duobus remis agebatur.* Id *eſt quod ſuperiori exemplo, nauigiolum* Lentulus *uocauit. Scalmus autem quid ſit ſuo loco dicemus, ubi nauis partes explicabimus.*

PARVAM *inſuper nauiculam dixit idem* Cice. *ad Quirites poſt reditum: pro nauicula traiectoria, quam uulgus noſtrũ uocat,* petit batteau, ou petite naſſe a paſſer leau. *Cum parua (inquit) nauicula traiectus in Aphricam, quibus regna ipſa dederat, ad eos ſupplex inopsq; ueniſſet.* Itaq; *obiter id dicemus, puerorum cauſa, traijcere in inſulam,* paſſer en liſſe: *traijcere in continentem uel (ſi mauis) rudetũ,* paſſer au terrain, *recte dici.* Item *etiam paßiue, traijci flumen nauicula,* eſtre paſſe de la leau en batteau: *quemadmodum etiam actiue, traijcere flumen* paſſer de la leau. Græcè διαβαίνειν τὸν ποταμὸν *eleganter & iucunde dicere poterimus. Sed iam ad alia quæ à naue deducuntur uocabula.*

A NAVE *quoque nauigare uerbum deducitur, hoc eſt naui per mare aut fluuium iter facere: uel à ciuitate in ciuitatem, aut aliqua regione in aliam transuehi.* Vnde *nauigare in* Indos Plinius, *& nauigare in* Britanniam *dixit Cæſar tertio belli Gallici.* Inde *etiam nata prouerbia duo,* Nauigare Antyciram, *&* Nauigare

in Maßiliam: quorum alterum ab Horatio in inſanos dictum eſt, & eos quibus helleboro eſſet opus, quod apud Antyciras optimum reperiebatur: alterum autem in delicatos & molles contorqueri ſolet. Aiunt enim ipſos Maßilieſes nimis delicato ac molli muliebriq; cultu uſos, ut etiam capillum unguentatum muliebrem in modum religarent. Quod tamen dictum nonnulli ad grauitatem & diſciplinam transferunt, quæ apud Maßilienſes olim præcipue nobilis fuit.

NAVALE præterea à nauibus nomen traxit. quod ſi quidem per ſe ſubſtat, ac nullo adiecto efferatur, locum ſignificat in quo naues ſtant per id tempus quod uel nauigationi eſt incõmodum, uel per alias occupationes nauigare nõ licet. Eo in loco naues interdum reficiuntur ac reſarciuntur. Veneti ſuum nauale Arſenale appellant. Græci naualia, νεώρια dicunt. In quibus ſinguli ſunt uici, ſiue interualla, ac ueluti tecta quædam ſingulis nauium differentijs propria & commoda, ubi triremes, reliquæq; naues longæ ædificantur à fabris naualibus. ea uero tecta à Græcis νεωσοῖκοι dicuntur. ναυσταθμος autem maiorũ nauiũ receptaculum erat: ab ipſa nauiũ ſtatione, uulgus noſtrum uocat ung haure: τριαρικὸς, longarum.

SI uero nauale non iam per ſe, ſed cum adiecto proferatur: id ſignificat quod uel nauibus fit, uel nauiũ beneficio acquiritur, ut nauale prælium, naualis pugna, naualis gloria, naualis apparatus, triumphus item naualis, tuba, crimen, & cætera id genus, quorum exempla ex dictionario linguæ latinæ petito.

NAVARCHVS porrò, etſi Græca dictio eſt, tamen in latinũ uſum pro imperatore & duce claßis uenit: noſtrũ uulgus capitaneum aut caput armatæ mari

næ uocat. Cicero in Verrem: Sumptum omnem in claſſem frumento, ſtipendio, cæteriſq; rebus nauarcho ſuo quæq; ciuitas ſemper dare ſolebat. Nauclerus *uero à* Plauto *dictus eſt in* Milite, *qui in naui ipſis nautis imperat: Cubare (inquit) in naui lippam, atque oculis turgidis* Nauclerus *dixit, qui illas aduexit mihi.* ung matelot ou pilote, & patron de nauire.

QVIN *& nautæ à naue nomen habent: hoc eſt qui aliquam operam in naui præſtant, quos & nauitas poëtæ per epentheſim dixerũt.* Quinetiã Liuius *tertiæ decadis lib. primo, ſocios nauales appellat eos qui uulgo remiges dicũtur,* Græcis *uero* πληρώματα, *ut probat* Bayſius. Veneti *uocant, la ciurma, noſtri* les galiotz.

A NAVTIS *nauticus adiectiuũ deducitur, quod nautarum propriũ eſt, uel quod nautis eſt uſui: ut nauticus panis* Plinio, *quod nunc biſcoctum uocamus, quia iterum atq; iterum coctus ſit,* du biſcuyt, Græci ἄρτον ναυτικὸν *uocãt. Funes item nautici, & cantus ac uerbum nauticum: item etiam res & exuuiæ nauticæ* Ciceroni *dictæ ſunt, & nauticum celeuma apud* Martialem, *ut te uaria quæ in dictionario ſunt exempla docere poterunt.*

τὸ ναυτικὸν, Greci *à naue deduxerunt, nos uero latinum aliud uocabulum non habemus quod illi reſpondeat præterquam claſſem. Eſt autem claſsis, ut omnes norunt, nauium multitudo ad pugnam inſtructa.* Veneti *armatam uocant,* une armee ſur mer. *Dicta autem claſsis (inquit* Seruius*)* ἀπὸ τῶν καλῶν, *id eſt, à lignis.* V*nde etiam hodie ligna uulgo pro ipſis nauibus* Veneti *uſurpãt.* Hinc *claſſiarij dicti milites, qui in nauibus pugnant, & naualem exercitum conficiunt, quæ claſsis dicitur.* Tranquillus *in* Galba: *Nam cum claſsiarios, quos* Nero *ex remigibus*

iuſtos milites fecerat, redire ad priſtinum ſtatum cogeret &c. Thucydides uero (ut latiſsime Bayſius *oſtendit)* νηΐτην στρατὸν, *hoc eſt naualem exercitum interdum appellat: quibuſdam etiam in locis,* στόλος, *ab eodem authore pro claſſe ſumi uidetur.*

SVperſunt tantum nonnulla à naue deducta uocabula, quæ nauium damnum & periculum ſignificant: ut ſunt naufragium, quod etiam ad alias res metaphoricè traducitur: unde rei familiaris naufragiũ: & naufragia, ac bonorum direptiones dixit Cicero. Hinc naufragium facere, pro in mari bona & fortunas amittere, uel etiam perirc. Item naufragium gloriæ facere dixit Cicero 7. in Verrem per metaphorã, pro gloriæ & laudis atq; exiſtimationis iacturam facere. Vnde etiam prouerbium, Ex naufragio tabula, ad quæcunq; uſurpatum, pro ſubſidio calamitatis & reliquijs quæ ex periculo maximo ſuperfuerunt. Hinc & naufragus deducitur: eſtq́; is qui naue fracta in mari bona amiſit. quod etiam per translationem de eo dicitur, qui bona obligurijt & diſsipauit. Cicero in Catilinam: Quòd ſi ſe eiecerit, ſecumq́; ſuos eduxerit, & eodem cæteros undiq; collectos naufragos aggregarit, extinguentur. Cætera autem eiuſcemodi uocabula quando & facilia ſunt, & in dictionario paſsim reperiri poſſunt, ſtudioſis diſquirenda relinquimus, hoc enim pacto breuitati ſtudendum. Recenſendæ ſunt nunc aliquot locutiones à nauium ſignificatione deductæ, quibus noſtri adoleſcentuli ſua ſtudia non parũ iuuare poterunt.

VERBA NA-uibus propria.

AEDIFICARE *naues nõ impropriè dicimus, quãdo haud ſecus ac domus ipſæ lignis ac trabibus uarijs compinguntur,* edifier des nauires. Plautus: *Aedificat nauem gerariã. Aedificare quoq; claſſem, pro facere: & ornare, pro inſtruere dixit* Cicero *pro lege Manilia: Qui (inquit) poſtquam maximas ædificaſſet, ornaſſetq; claſſes.*

CONSTRVERE *nauem eadem propemodum loquendi forma qua ædificare dixit* Cicero *de Senectute.*

FACERE *item nauem pro eodem elegantiſſimè ſumi uidemus,* faire une nauire. Plautus Milite: Nam *(inquit) mi patrone hoc cogitato ubi probus eſt architectus, bene liniatam ſi ſemel carinam collocauit, facile eſt nauem facere* Cice. 3. *in* Verrem: *Decem enim naues iuſſu* L. *Murenæ populus* Mileſius *ex pecunia uectigali populi* Romani *fecerat.*

FVNDARE *item naues, pro nauis fundamenta facere dici à* Plauto *uidemus:* Facile *(inquit) eſt nauem facere, ubi fundata, & conſtituta eſt: nunc hic carina ſatis & fundata eſt bene, & ſtatuta.*

QVIN *& fundare naues pro affirmare (quod dicitur) & anchoris proiectis, uel in portu uel etiam in medio mari firmas retinere uſurpauit* Virgilius 6. Aeneid. *Tum (inquit) dente tenaci Anchora fundabat naues.*

FABRICARE *quoq; nauigia non inuenuſte dixit* Columella, *pro naues ædificare:* Nõnulli *(inquit*

libro 5.) ſtrenue fabricant nauigia, nec conſummata perinde inſtruunt armamentis.

INSTRVERE *autem naues aut nauigia, eſt adornare, & ad onus aut bellum aut uecturam apparare,* Affutter une nauire. *Cæſar 3. belli ciuilis:* Vatinius qui Brunduſio præerat, *tectis inſtructiſque ſcaphis elicuit naues* Lælianas:*hoc eſt, ad pugnam inuitauit, pertraxit, adduxit: nam id proprie naues elicere eſt. Sed ut ab inſtructa naue non diſcedamus:*Liuius *decadis tertiæ libro primo uim uocabuli exprimere uidetur, cum aptas inſtructasq; remigio naues uocat, hoc eſt, quæ paratæ in aqua erant, & à Græcis* ἐνήρεις *unico* ν, *dicebātur.*Nihil *igitur aliud eſt nauem inſtruere, quàm ita apparare & adornare ut tuto in aqua nauigare poſſit.*

ARMARE *naues, eſt ad bellum inſtruere & militibus atque adeo inſtrumentis bellicis communire.* Cæſar *ſecundo belli ciuilis:* Maſſilienſes *poſt ſuperius incommodum, ueteres ad eundem modum ex naualibus productas naues refecerant, ſummaq; induſtria armauerant &c.* Quo *exemplo & quid ſit producere naues ex naualibus,* mettre les nauires en mer: *& quid ſit naues reficere,* racouſtrer les nauires: *& quid ſit armare naues,* armer les nauires: *cognitu facillimum eſt: unde armata nauis,* une nauire de guerre: *& armata nauigia dicta ſunt.*

CONTEGERE *naues, ſiue etiam tegere ſolebant antiqui cataſtromatis, ut poſtea docebimus, ne facile in eas hoſtes inſilire poſſent, & ad tutius munimentum præſertim in bello: nam antiqui tantum ex prora & puppi pugnabant.*Contegebantur *præterea (quēadmodum* Cæſaris *exemplo patet) ut qui in eis erant remiges ab ictibus telorum innoxiores eſſent.*Piſcatoriaſq;

(inquit loco ſupraſcripto) adiecerant atq; contexerant, ut eſſent ab ictu telorum remiges tuti. unde tectæ naues, quas Græci καταφράκτους *uocant, & piſcatoriæ naues contectæ, item etiam ſcaphæ tectæ à Cæſare dictæ ſunt, ut ſuis locis poſtea latius explicabimus.*

CONSTERNERE *quoq; naues, pro contegere dixerunt authores fide digni. Vnde conſtrata nauis eadem dicebatur quæ & contecta, cui aperta nauis opponebatur, ut ex Auli Hirtij exemplo patet: dum ait, Magnoq; impetu quatuor ad eam conſtratæ naues & complures apertæ contenderunt, cui coactus eſt Cæſar ferre ſubſidium.*

CONSTERNERE *quoque paludes pontibus ad traducendos exercitus dixit idem Hirtius de bello Gallico: Niſi (inquit) flumen Ligerim, quod erat ponte propter magnitudinem conſtratum, copias traduxiſſet &c.*

ALIOQVI *tempeſtates & procellæ marinæ dicuntur naues cõſternere, cum per uentorum & fluctuum impetus demerguntur & deprimuntur: unde conſtratas naues tempeſtatibus dixit Cæſar tertio belli ciuilis.*

DEPRIMERE *autem naues propriè dicuntur hoſtes, cum impetu maximo in eas inſilientes cogunt ſubmergi,* enfundrer les nauires en leau. *Cæſar primo belli ciuilis: Magno numero (inquit) Albicorum & paſtorum interfecto, partem nauium deprimunt, nonnullas cum hominibus capiunt, reliquas in portum compellunt. Quod autem Cæſar uerbo depreßit uſus eſt, Græci* καταδύσαι *dixerunt. Hinc depreſſa claßis dicta Ciceroni ſecundo de diuinatione, pro nauium multitudine & exer-*

citu nauali ſubmerſo, une armee de mer deffecte & enfondree ou miſe a fons. *Trahere nauem remulco, locutio eſt à latinis authoribus ad græcorum formam uſurpata, id enim Græci* ῥυμουλκεῖν *uno uocabulo dicunt. Liuius quartæ decadis lib. 7. Contemplatus Eudemus hoſtes claudas mutilataſq́; naues apertis nauibus remulco trahentes uiginti paulo amplius integras, abſcedentes à turri prætoriæ nauis, ſilentio facto, exurgite (inquit) &c. Id uero mea ſententia ſignificare uidetur, magnis niſibus conari, ut uel depreſſa, uel ſubmerſa, uel clauda, aut mutila nauis in tutum reducatur. Caue autem ne cum quodam exiſtimes remulcum eſſe paruã nauem ſiue ſcapham: id enim prorſus alienum eſt à rei ueritate, quemadmodum latius ſequentibus docebimus, in pontonum militarium tractatione.*

ESSE *præterea in ſalo eleganter nauis dicitur, & eſſe in portu uel litore, quemadmodũ dixit Virg. poſteriora notiſſima ſunt. Prius autem dicitur, cum procul à portu anchoræ iaciebantur, ut naues retinerent, nempe in ſalo. Salum autem Polybius ſumpſit pro eo quod Itali uulgo* ſpiaggia *uocant, id eſt locũ minime portuoſum, ſed in quo tamen naues commorari queant. Eſſe autem in ſalo Græci* ἀποσαλεύειν *dicunt, ut latiſſime docet Bayſius in anchorarum explicatione. uulgus noſtrum uocat,* amarer.

FRANGERE *nauem eleganti metaphora dixit Terentius in Andria, pro naufragium facere, uel pati: Nauem (inquit) is fregit apud Andrum inſulam. Atque inde quidem naufragium deductum eſt.*

DESCENDERE *ad naues ſiue ad nauiculas dixit Cicero, pro uenire ad litus, & locum in*

quo ſtant nauiculæ ut conſcendamus. Nos *(inquit 4. Academicarũ quæſtionũ) ad nauiculas noſtras deſcendimus.*

CONSCENDERE *autem nauem*, monter ſur mer. *eleganter dixit idem* Cicero: Quid *enim (inquit) conſcendens nauem ſapiens, num comprehenſum animo habet atque perceptum ſe ex ſententia nauigaturum?* Iuuenalis

Si iubeat coniunx, durum eſt conſcendere nauem.

QVIN & *conſcendere pro eodem ſimpliciter etiam dicimus, quod* Græci ἐπιβαίνειν *dicunt,* Tullius *ad* Quintum *fratrem:* Tu *uelim quàm primum conſcendas, ad meq; uenias.*

SVBDVCERE *naues dicimur cum eas ex ipſo mari uel portu in terram aut nauale trahimus aut abducimus, ut uel tutiores ſint, ne'ue corrumpãtur dum illis opus non habemus, uel etiam ut in terram abductæ reficiantur aut reſarciantur.* Vnde *Cæſar 3. belli ciuilis:* Naues *reliquas, ſi uellet, ſubduci & refici iurberet.* Virgil. Quaſſatam *uentis liceat ſubducere claſſem.* Et, Vrbem *quam ſtatuo ueſtra eſt, ſubducite naues:* Hoc *eſt, in terram uel nauale ſubtrahite, ut reficiantur.* Liuius *dec. 3. libr. 3. Subductæ naues dum reficiuntur aliquantũ temporis contriuerunt. Sed iam ad generaliora nauium uocabula neceſſe eſt ut deueniamus.*

NAVIVM NOMIna quæ latius patent.

INDITA *ſunt ab antiquis, ipſis nauibus uaria nomina, prout ijs uel ad uarios uſus utebantur, uel uaria miniſteria nauibus obibant.* Quinetiam *ſunt alia quædam externa, à quibus naues peculiaria nomina ſortitæ*

titæ ſunt, quæ ſequenti ſermone explicemus licet, quemadmodum iam ſumus polliciti.

ABVSV *naues uarias appellationes mutuatæ ſunt, ut fluuiatiles, quibus per fluuios merces circunferimus, aut ipſi circnuuehimur: hoc eſt quibus ſuper fluuijs utimur, commodi noſtri cauſa: quemadmodum etiam marinæ & maritimæ à* Iure *conſulto dictæ.* Onerariæ *item, quibus ad onera huc atque illuc geſtanda tam ſuper ipſo mari quàm ſuper fluminibus utimur.*

HARVM *autē nōnullæ* A REBVS QVAS GESTANT *nomina mutuātur, unde pālearū nauem dixit Cicero primo de finibus, qua uehitur uenditurq́; palea: Veneti uocāt* burchio de paglia. *qua etiā forma nos naues lignarias dicere poterimus,* batteaux a bois: *& frumentarias,* batteaux a bled. *Cæſar tertio de bello ciuili:* No*cturno itinere non intermiſſo, comitatu equitum triginta, ad mare peruenit, nauemq́; frumentariam conſcendit. Græci autem naues frumentarias* σιτηγοὺς, καὶ φορτηγοὺς, καὶ ὁλκάδας *uocant, quod poſtremum uocabulum hodie* Flandri *retinent, ut latiſſime oſtendit* Bayfius. Item *etiam carbonarias,* batteaux a charbon. *Venetijs autem, ratibus carbonem circunferunt, unde rates carbonarias uocant,* zattare da carbon. *Sed & Veneti pro urbis miniſterio, farinarijs nauibus (non enim piſtrinis in urbe uti poſſunt) item etiam lutarijs, ad eluendos canales utuntur: & aquarijs, ad dulcem è fluminibus aquam in ipſam urbem aduehendam, ut uendant ciſternas non habentibus: quas naues* burchi da aqua *uocant. Vinarijs quoq́; nauibus antiquos uſos teſtatur* Vlpianus *in l. uulgaris. ff. de furtis: in quibus illa uina circunferuntur & infunduntur, quæ nullam aëris uim metuunt. quod &*

Venetijs aliquando factum uidimus.

A MINISTERIO aut officio quod præſtant quædam naues nomina habent: ſiue id ſit in bello ſuper ipſo mari (unde bellicæ naues dictæ) aut etiã ſuper ipſis fluminibus, unde piſcatoriæ appellatæ, & actuariæ, ſiue actuarioli, de quibus poſtea ſuo loco: quanquam etiam ſuper ipſo mari miniſterio ſint piſcatoriæ. Ea forma appellatæ ſunt onerariæ, ab oneribus ferendis, de quibus poſtea ſuo loco dicemus, & hippagogi uel hippegi, ab equis uehendis: item à Græcis prophylacides, & ſpeculatoriæ, quæ & exploratoriæ dicuntur: item hoplitagogi hoc eſt, naues paratæ ad uehendos milites armatos: & infinita alia huiuſmodi nomina quæ in ipſis Bayſij uigilijs à Græcis deſumpta uidebis.

A CVRSV uel ſtatione dictæ metcori, ploïmi, pelagiæ, ephormuſæ, quorum exempla uideto apud Bayſium ex Græcis authoribus deſumpta.

A CAPACITATE dicti myriophori, quæ naues erant capaces talentûm decem milium. Nos alia ratione per tonnellos efferre ſolemus, dicentes nauem eſſe mille ducentorum tonellorum, uel eo amplius, batteau ou nauire de deux centz tonneaux ou plus.

A FORMA & figura quædam nomen habent: unde aliæ longæ ad onerariarum differentiam dictæ: aliæ tectæ, quæ & conſtratæ: quibus oppoſitæ ſunt apertæ & inanes. Aulus Hirtius: Magno impetu (inquit) quatuor ad eam conſtratæ naues & complures apertæ contenderunt, cui coactus eſt Cæſar ferre ſubſidiũ. Aliæ turritæ dictæ, quòd turres ad pugnam inſtructas tam in prora quàm in puppi haberent, eaſq; ad libram impoſitas. Vnde Plinius lib. 32: Sed armatæ claſſes imponunt ſibi

turrium propugnacula, ut in mari quoq; pugnetur uelut è muris. Aliæ præterea *roſtratæ dictæ.* Nam *(ut inquit* Liuius*) nonnullæ naues roſtris carebant. quæ quid ſint ſuo loco docebimus.* Ea uero *roſtra quia ex ære fiebant, æratis etiamnum nauibus nomen dederũt. Cæſar 2. belli ciuilis:*Interim L. Naſidius, *ab* C. Pompeio *cũ claſſe nauiũ ſedecim, in quibus paucæ erant æratæ,* L. Domitio Maßilienſibusq; *ſubſidio miſſus.* Aliæ *item magnæ aut paruæ dictæ à forma.* Hor. *in epiſt.* Ego *(inquit) utrum* Naue *ferar magna an parua ferar, unus & idem.*

A REMORVM *multitudine, & uarijs ordinibus dictæ biremes, triremes, quadriremes, quinqueremes, & multæ eiuſmodi, de quibus poſtea latius: quòd binos, ternos, quaternos & quinos remorum ordines haberent: nam quæ unico tantum remorum ordine utebantur,* Græcis *monocrota appellatæ ſunt.*

A PRINCIPATV *quem ſuper alijs quædam in claſſe naues habent, nomina traxerunt: ut prætoria, in qua prætor eſt, quam* Græci ναυαρχὶς *uocant, uulgus noſtrum, capitaneam appellat. qua forma imperatoriam nauem & regiã dicere poſſumus, quemadmodum* Angli *maiorem ſuam nauem, reginam appellarunt.*

A PRINCIPIBVS *qui eas extruendas curarunt dictæ* Seleucides. Q*ua ratione etiam nobilem illam nauem quæ à* Rege *noſtro ad* Gratiarum *portum ædificata eſt,* Franciſcida *nominare* Bayſio *noſtro non ſine uenuſtate licuit.*

AB INVENTORIBVS *quædam naues cognomina ſua traxerunt, ut quæ* Caudicæ *appellantur à* Q. Appio Claudio Caudice: *qui (ut refert* Seneca *in libello de breuitate uitæ)* Romanis *primus perſuaſit na-*

uem cõſcendere, & ex caudicibus, hoc eſt tabulis ligneis, naues primus ædificare docuit. Codicarias Varro & *Marcellus appellari uolunt, atque ita legunt in Salluſtij loco quodam: ut non ab* Appio Caudice, *ſed ab ipſis tabulis ex quibus ipſæ naues primum extrui cœptæ ſint, nomen deducant.*

A PATRIA & *uarijs locis in quibus uel fabricantur, aut ex quibus ad nos ueniunt, & transfretare ſolent: non enim quælibet regio conformem ac propemodum ſimilem habet fabricandi morem: unde fit, ut à uarijs prouincijs: uaria cognomina ipſis nauibus ſint impoſita.* Hinc σάμαινα *dicta, quòd primum in* Samo *inſula iuſſu* Polycratis Regis *ædificata ſit: quæ cuius formæ fuerit diſcas ex* Plutarcho *in uita* Periclis. *Sic quoque dictæ* Megarides, Ambraciotides, Hermionides, Chiæ, Leucadiæ, Laconicæ, Italicæ, Sicilianæ, Syracuſiæ, Phœnicæ, Mileſiæ, & *cæteræ id genus, quarum exempla ſunt apud* Thucydidem *frequentiſſima. Hac autem forma hodie quoq; uulgus noſtrum* Caracam Britannicam *appellat, item* Anglicas, Flamingas, Deppœnas, Bononienſes *naues.* Quemadmodum *etiam* Veneti, Maßilianas, Genuenſes, Iſtricas, Rhodias, Creticas, Claudianas, *quæ (ut diximus) ex* Maßilia, Iſtria, Rhodo, Creta *(quam hodie Candiam uocant uulgo) ad eos mercium circunferendarum cauſa commeant.*

A B INSIGNI *quodam quod honeſtatis uel ornatus gratia ipſi proræ adponi ſolebat: quemadmodum in antiquis illis picturis frequenter uidimus: ut à delphinis delphinophori holcades, item ab* Iſide & Chimæra *nonnullæ naues cognomina acciperent.* Id autem *inſigne* Græci παράσημον *uocant, unde* Centaurum &

Priſtim apud Vergilium pro cognomento indito nauibus ab inſigni ſumere debemus, quòd Centaurum & Priſtim, quæ marina eſt belua, in puppi geſtarent. Solebant enim antiqui cognomenta indere nauibus, & etiam ad proram affigere. Etſi Nonius Marcellus priſtim nauem appellatam putet à ſimilitudine, quòd ſcilicet ad formam priſtium marinarum extructa ſit, quæ longi & anguſti corporis ſunt. Sed iam ad primos nauium uſus ſermonem transferamus, priuſquam ad particulares ipſarum differentias digrediamur.

NAVIVM PRImus uſus.

NAVIVM uſum primum excogitatum fuiſſe ad fluuiorum & maris commodam nauigationem nemini dubium eſſe debet: tum ut per flumina ac mare ipſum, merces, & quicquid nobis ad uictũ & alios uſus utiliſsimum eſt, commode & tutò huc atq; illuc circunferremus: tum ut & piſcibus, & (quod omnium eſt miſerrimum) etiam ſuo generi homines ſuper ipſis aquis inſidiari poſſent, ut iam hodie plures inueniantur non modo procellarum ſed etiam telorum impetu in mari ſepulti quàm fortaſsis in terra. Sed ita eſt humano generi à natura comparatum, ut quod ſibi maxime eſſe debuit utile ac commodum, id tandem in deteriorem uſum conuertat. Sic ferri, ſic lapidum, ac lignorum uſus: ita deniq; optima ingenia, quæ ſuo generi conſeruando & amando nata eſſe debuere, in ſui generis abolitionem & perniciem quotidie conſpirant, & uel optima quæq; in deteriora conuertunt. Sed ad rem.

ANTE *naues repertas (inquit Plinius lib.7) rati-bus nauigabatur inuentis in mari rubro inter inſulas, à rege Erythra. Quanquam etiam trabibus ſolis nauigare ſuper ipſo Tyberi antiquos conſueuiſſe idem referat lib.3.cap.5: Sed (inquit) Tyberis propter aſpera & confragoſa, ne ſic quidem præterquã trabibus longè meabilis fertur.*

RATIS *autem quid ſit ita docet Budæus: nauigium eſſe temere factum & inconditum, ut ſunt trabes connexæ & ſine fabrica compactæ, quæ nauigij uicem præbent, id eſt (ut Suidas inquit)* ἡ ἐκ τῶν τυχόντων πεποιημένη ναῦς. *Ponitur tamen & pro ponte, uel etiam loco fluminis quoquomodo iuncto, eodem authore. Cicero ad Atticum: Circunuallatum eſſe Pompeium ratibus, etiam exitus portus teneri. Græci autem ratem* τὴν σχεδίαν *uocant. Feſtus: Schedia (inquit) genus eſt nauigij inconditum, id eſt trabibus tantum inter ſe nexis factum. Vnde mala poëmata græcis Schedia appellãtur. Quinetiam ſchedion à Græcis dicitur extemporaneum, id eſt quicquid inelaboratum, quicquid temerè factum eſt, nec ſatis confectum. A rate autem ratiarius deducitur, quẽadmodum à naue nauicularius, non quidem opifex dictus ſed negotiator. quæ uocabula apud Iureconſultos plerunq; inueniri ſolent.*

RATIBVS *poſtea ad uadorũ ſtagna ſuperanda & fluctus cõpeſcendos ac ſupprimendos cœpta ſunt adhiberi latera, quæ Græci* πλευρὰς *uocant: item etiam carinæ. carina autem Græcis* τρόπις *dicitur: unde Virgil. 2. Georg.*

—Et pandas ratibus poſuere carinas.

INDE uero conto & pertica rates agitari cœptæ, quapropter ea nauigia à Græcis κοντῶτα appellata, quòd contis propellerentur, quemadmodum eleganter oſtendit Bayſius exemplo Diodori lib.19.ubi de ſucceſſoribus Alexandri & de Eumene.

COEPERVNT poſtea antiqui trabem uel lignum ex ſingulis arboribus excauare quo per flumina circumueherentur, cuiuſmodi nauigia ſuper Rhodano nonnũquam Lugduni me uidiſſe memini, monoxylæ lintres à Plinio dicuntur in ſexto, quòd uno tantum ligno fierent. Alueum uocauit Liuius dec. 3. libr.1: Nouasq; (inquit) alias primum Galli inchoantes cauabant ex ſingulis arboribus: deinde & ipſi milites ſimul copia materiæ, ſimul facilitate operis inducti, alueos informes, nihil dummodo innare aquæ, & capere onera poſſent curantes, raptim faciebant. Idem in primo, cum de Remo & Romulo loquitur: Tenet (inquit) fama, cum fluitantem alueum, quo expoſiti erant pueri, tenuis in ſicco aqua deſtituiſſet, lupam ſitientem ex montibus qui circa ſunt, ad puerilem uagitum curſum flexiſſe. Quem alueum Plutarchus in Romuli uita ſcapham appellauit: Impoſitis (inquit) in ſcapha pueris, deſcendit in fluuium ut proiecturus. Scapha enim non ſolum nauiculam ſignificat, ſed etiam uas concauum: quod etiam nunc nomen retinet apud Venetos, ut ſuo loco docebimus. Cæterum ut ad prius uocabulum redeamus, Alueum Liuius, item etiam Salluſtius pro carina, hoc eſt nauis fundamento poſuere. Locus Liuij eſt decadis tertiæ lib.3. dum ait: Ibiq; adeò non armamẽta modo, ſed etiam aluei nauiũ quaſſati erant. Locus uerò Salluſtij eſt in bello Iugurthino: Hiq; (inquit) alueos nauium inuerſos pro tugurijs habuere.

Sed de his plura cum de partibus agemus.

FIEBANT & apud antiquos aliæ nauigiorum for mæ, nondum ſcilicet inuenta uera ædificandarum na uium ratione. cæſis enim ſalicibus, aut uiminibus contextis, & corio uel aluta circunuolutis quidam nauigarunt: unde Cæſar primo belli ciuilis: Reliquum (inquit) corpus nauium uiminibus cōtextum corijs integebatur. huiuſmodi autem nauigiorum formam late deſcribit He rodotus in Clio. quem locum eleganter notat Bayfius, ut ex eo facile intelligas etiam paſtoribus antiquis plurimum fuiſſe induſtriæ. Quinetiam Plinius lib. 16. capit. 40. refert, Germaniæ prædones ſingulis arboribus cauatis nauigare, quarū quædam & triginta homines ferunt.

CONTEXEBANTVR itidem naues ſuper Nili paludibus Plinij ætate, papyro, ſcirpo & arundine, quemadmodum ipſe recenſet lib. 6. cap. 22. Papyrum autem ſiue papyrus (utrunque enim dici poteſt) ut refert idem Plinius lib. 13. cap. 11. naſcitur in Aegypti paluſtribus, aut quieſcentibus Nili aquis, cuius fruticis radicibus (quæ cum obliquæ ſint, brachialem craßitudinem habent, lateribusq; ſunt triangulis) pro ligno utuntur incolæ, non ignis tantum gratia, ſed ad alia quoque utenſilia uaſorū. Ex ipſa quidē papyro nauigia texunt, & e libro uela, tegetesq;, necnon & ueſtem, & ſtragula, & funes. Præparantur ex eo chartæ diuiſæ acu in prætenues, ſed quàm latißimas phyluras. A papyro igitur frutice, charta eſt papyrus appellata: quòd ſcilicet primum ex papyro fieret. Scirpus autem (ne id etiam inexplicatum relinquamus) leuis iunci & ſine nodo ſpecies eſt, naſciturq; in paluſtribus. unde prouerbium in anxios nimisq; diligentes & meticuloſos, Nodū in ſcir-

po quærere. Scirpo igitur etiam naues contexi poterant, unde Plauti dictum in Aulularia: Quaſi pueri (inquit) qui nare diſcunt, ſcirpea inducitur ratis. Arundo uero quid ſit, tam notum eſſe puto quàm quod omnibus eſt no tiſsimum.

CAETERVM, ut ſemel abſoluam, id eſt impri mis ſciendum, uariam antiquis temporibus non ſolum nauigandi, ſed etiam naues conſtruendi rationem fuiſſe, prout uaria uarijs in locis fuerũt ingenia. Quemadmodũ etiam hodie accepimus ab ijs qui in exteras illas inſulas, quas nouas appellant, quotidie adnauigant, non eſſe hominibus illis eandem nauigandi formam, quæ nobis eſt: eosq́; noſtra, nos ſua nauigia plurimum admirari ſolere. Sunt enim qui truncis arborum inſidẽtes, & altera manu duce natura remigantes, etiam in altũ prouehuntur. Sunt qui pari ratiõe oblongam trabem eamq́; rotundam, terni, interdum etiam quaterni obequitantes, longius per mare diuagantur. Quod certe quis non admirabitur? nondum autem illis eſt cõperta nauium conſtruendarum ratio. At ubi primum auditum fuit nauis conſtruendæ artificium, tum à proximis regionibus ad remotiores tandem ars ipſa delata eſt. Itaq; factum, ut intra paucos annos eadẽ multis regionibus facta fuerit nauigandi ratio. Quæ multis alioqui incomperta eſſe poterat, niſi id unius artificio primum inuentum, deinde ab omnibus comprobatum fuiſset. Dubium itaq; nõ eſt, quin ante nauem primo inuẽtam, quæq; regio ſuam ſibiq; propriam nauigandi formam haberet.

SED VT poſt uaria nauigandi genera, de prima naue quidpiam dicamus, Philoſtephanus apud Plinium in ſeptimo naturalis hiſtoriæ author eſt, Iaſonem,

primum nauigaſſe longa naue: quæ quidē, ut refert Diodorus Siculus in quinto, primum fuit circa Pelium ædificata, excedebatq́; & magnitudine & reliquo apparatu omnia nauigia: Homines enim (inquit) illius ætatis, ratibus ferè & paruis acatijs uehebantur. Vocata eſt autem hæc nauis, Argò (inquit idem author) ut nonnulli fabularum ſcriptores aſſerunt, ab Argi cuiuſdam fabri naualis nomine, qui quidē eam extruxerat, ſimulq́; nauigarat, quòd tamen uerum eſſe affirmat Appollonius in primo Argonauticōn. Etiamſi Pherecides dicat eam nomen ſumpſiſſe ab Argo filio Phryxi. Sunt & alij qui exiſtiment id naui nominis ob eximiam illius celeritatem inditum: ἄργον quippe aiunt celerem ueteres appellauiſſe. Cicero autem primo Tuſculanarum quæſtionum eam dicit nominatam Argò, quia Argiui in ea delecti uiri, uecti petebant pellem inauratam arietis. hæc tantum habuimus colligenda ex Bayfij uigilijs de primæ nauis conſtructione. nunc uerò ad particulares nauium differentias deſcendamus.

NAVIVM PARTIculares differentiæ.

ABSOLVTA *nauium generaliori deſcriptione, ad particularia nos tranſire oportet, & ea nauium uocabula explicare, quæ aut à remorum multitudine, aut forma, aut etiam magnitudine ipſis primo fuerunt indita.*

NAVIVM *itaq; aliæ longæ, aliæ rotundioris formæ: atq; hæ quidem actuariæ appellatæ uoluptatis gratia ædificabantur, remisq́; quemadmodum illæ agi ſolebant, maioribusq́; nauibus inſeruiebāt, & fluuiorum*

commoditatibus. Aliæ uero ſuperioribus longè maiores atq; oneribus ferendis accommodatæ (unde onerarijs nomen inditum) uelis tantum non etiam remis per magna maria diſcurrebant. atq; hæ quidem ſunt primæ nauium particulares differentiæ, quas ut rurſus in alias ſubdiuidamus, ſuo ordine perſequi ac deſcribere iterũ oportet. Et à longis nauibus incipiendum.

NAVES LONGAE.

LONGARVM *nauium appellatione complectemur eas quas uulgus noſtrum uocat,* des galees ou des fuſtes: *ſed illæ ampliores, hæ uero expeditiores, quẽadmodum ſequenti ſermone docebimus. Cæterum longas naues remis ſemper incitari, onerarias uero nequaquam, planum fecit* Bayſius *ex Cæſaris quarto commentariorum & Ciceronis duodecimo epiſtolarum authoritatibus, ut iam id amplius alia diſputatione non egeat. Tantum hoc addemus, longis nauibus etiam uela addi ſolere ad celeriorem motum, quibus utimur afflantibus uentis, ad remigantium laborem relaxandum. Interdum etiam quãdo maximè celeritati danda eſt opera utriſq; uti ſæpe uidimus, unde natum prouerbium: ut de re quam omnibus uiribus cõtendimus ut abſoluamus, & celeriter perficiamus,* Velis *remiſq; contendere dicamur.*

LONGAS *naues Greci* μακρὰ πλοῖα *uocant. Romani autem priuſquam primũ Meſſanam traducerent, & Carthaginienſe bellum gererent, nunquã longis nauibus aut conſtratis uſi fuerant. Eo uero tempore quo primum Pop. Roma. ſtatuit è Rep. eſſe cum Carthaginienſibus de Siciliæ atque adeò maris interni imperio naualibus copijs dimicare, tum centũ & uiginti nauium*

claſſem ædificandam curarūt, in qua centum fuere quinqueremes & uiginti triremes.

CONSTRATAE autem & tectæ naues inter longas connumerandæ ſunt. ſuntq; triremes, quadriremes, uel quinqueremes, ita contectæ & communitæ (præſertim ad latera) ut facillime pugnantes ex ijs, tanquam parietibus quibuſdam retro ſtantes, hoſtibus nocere, minus ab hoſtibus lædi poßint: nam antea ex prora tantum & puppi pugnabatur. His autem opponuntur aliæ naues longæ non tectæ, quæ ob id apertæ à Cicerone dictæ ſunt: Poterό'ne (inquit ille in Verrem act.7.) in eos eſſe uehemens, qui naues inanes non modo habuerunt, ſed etiam apertas? in eum diſſolutus, qui ſolus habuerit conſtratam nauem, & minus exinanitam? loquitur de quadriremi centuripina. Atqui naues longas tectas (inquit Cæſar) inuenere Thaſij. Eæ uero à Græcis κατάφρακτα dicuntur: apertæ uero ἄφρακτα, quibus Rhodij plurimum utebantur. Vnde Cicero 5. ad Atticum: Nos (inquit) Rhodiorum ἀφράκτοις cæteriſq; longis nauibus, tranquillitates aucupaturi eramus.

LONGIS nauibus nomina potißimum indita ſunt antiquis, à remorum ordinibus quibus agebantur, ut celeriores eſſent. quæ enim plures remos habebant, eæ celerius diſcurrebant. Itaq; particularia hæc nauium longarum nomina nobis nunc explicanda ſunt.

MONOCROTA, Græcis naues dicebantur, quæ unico tantum remorum ordine agebantur, quemadmodum ex Strabonis loco libro ſeptimo oſtendit Bayſius, ung brigātin ou fregate qui na quune rame achaſcun bāc. Xenophon autem in ſecundo, μονοκρότους naues dixit eas, quæ cum triremes (opinor) eſſent, propter tamen abſen-

tiam remigum, & ſociorum naualium, duobus tantum aut unico per tranſtra remige incitarentur, cum tamen poſſent ternis agi, ſi adfuiſſent remiges.

MONERES *uero (ne quis fallatur) dicitur ea nauis, quæ cum pluribus quidem remis agi ſoleat, unico tamen interdum per tranſtra & ſedilia remo, & nõ binis aut ternis aut etiam pluribus agitatur. Quæ fortaſſe naues dicebantur celites, translatione ſumpta ab equis celitibus de quibus in actuarijs dicemus.*

ILLAE *porro naues quæ binis remorum ordinibus agebantur à Græcis dicrota dicuntur potius quàm* διήρεις *: etiam ſi apud quendam inueniatur huiuſmodi uocabulum: apud probatos enim authores uix reperitur.* Dicroto *autem non ſolum* Græci *authores, ut ſunt* Polybius, & Appianus Alexãdrinus, *ſed etiam latini uſi ſunt ad* Græcorum *formam.* Tullius *epiſtola. ad* Atticum *libro decimoſexto:* Nam & *ipſe (inquit)* Domitius *bona plane habet dicrota, ſuntq́; nauigia præterea luculenta ſexti* Buciali, *cæterorumq́;: nam Caßi claſſem, quæ plane bella eſt, non numero.* Idem *libro quinto earundem epiſto.* Aphracta Rhodiorum, & *dicrotum* Mitylenorum, & *aliud cataſcopium.* Romani *autem atq; adeò latiniores, pro dicrotis, biremes uocãt,* fuſtes de deux rames a chaſcũ banc. *Cæſar tertio belli ciuilis: Quatuor (inquit) biremes ſubiectis ſcutulis impulſas, uectibus in interiorem partem transduxit.*

BIREMES *leues, hoc eſt celeres & expeditæ, ab antiquis dictæ, quæ hodie dicuntur* fuſtes legieres. Liuius *decadis tertiæ libro quarto: Legati ab* Orico *ad* Marc. Valerium *prætorem uenerunt, præſidentem claſſi* Brunduſio Calabriæ'que *circa littoribus, nunciantes*

Philippum primum Apolloniam tentaſſe leuibus biremibus centum uiginti.

HVIVSMODI autem biremes celeres aut leues à Liburnis Populis Liburnicæ appellatæ ſunt, græcis λιβυρνίδες. fuerũt enim (inquit Appianus) Liburni alterum Illyriorum genus, qui Ionium mare, & quæ in eo ſunt inſulas prædabantur celeribus & leuibus nauigijs: unde etiam nunc leues & celeres biremes Romanis Liburnicæ uocantur. Suetonius in Auguſto: Tempeſtate in traiectu bis cõflictatus, primo inter promontoria Peloponneſi & Aetoliæ, rurſus circa montes Ceraunios, utrobique parte Liburnicarum demerſa, ſimulq́; eius in qua uehebatur fuſis armamentis, & gubernaculo diſtracto. Quo loco Tranquillus Liburnicas pro leuibus biremibus dixiſſe uidetur. Quòd autem Liburnicæ non ſolum pro nauibus bellicis, ſed etiam ijs quæ aptæ non eſſent ad belli conflictum, imò ad præcurrendum potius, & ſpeculandum ſumerentur etiã apud antiquos, item & pro ijs, quæ cataſtromata habebant, legito diligenter Bayfij uigilias: non enim dubia hæc omnia, tam breui compendio percurrere poſſumus. Cæterum illud unum addam, Liburnicas naues à poëtis Liburnos appellatas fuiße, ea licentia quæ omnibus poëtis eſt peculiaris ac communis. Horatius in Epodo:

Ibis liburnis inter alta nauium
Amice propugnacula. Lucanus:
Ordine contentæ gemino creuiſſe liburno.

ERANT & aliæ biremes apud antiquos à monocrotis quidpiam ſortitæ, ut partim biremes partim monocrota dici poſſent: à puppi enim, ad malũ uſq;, binis remis: à malo ad proram, unico remo agebantur: ut

hodie quoq; uidere eſt in nonnullis earum quas noſtrum uulgus fuſtas uocat. Eas uero biremes, Bayfius multis exemplis contendit & probat, à Græcis proprio uocabulo hemiolias appellatas.

TRIREMIS, *à Græcis dicta* τριήρης, *quæ ternos remorum ordines, ſiue in altum ſiue in longum accipias, habebat.* galee de trois rames pour banc. *Sunt enim qui contendant remorum ordines in altum ſumi debere, atq; id ſolo tantum antiquarum picturarum exemplo, quarum ſimilitudines in biremibus & triremibus uidebis apud Bayfium. Itaq; totidem eſſent tabulata quot ordines. Sed & in ſuam ſententiam adducere uidentur, qui ita ſentiunt locum Lucani in tertio, ubi de prætoria naue Bruti loquitur. ita enim inquit:*

Celſior at cunctis Bruti prætoria puppis
Verberibus ſenis agitur, molemq; profundo
Inuehit, & ſummis longe petit æquora remis.

Vnde conijciunt ſummos remos longiores fuiſſe inferioribus, atq; inde inferunt remorum ordines in altum & ſublime ſumi ſolere. Pugnat autem ex aduerſo Virgilij locus in quinto, ubi de piſtri loquitur:

—Triplici pubes quam Dardana uerſu
Impellunt: terno conſurgunt ordine remi.

Atqui ſi in altum & ſublime remorum ordines ſumi deberent, quo pacto quæſo conijcere poſſemus, factas atque ædificatas fuiſſe quadraginta, & quinquaginta ordinum naues, de quibus mox ſuis locis dicturi ſumus? dubium non eſt quin ipſa moles cœlum ferè contigiſſet. Sed nõ eſt picturis tanta adhibenda fides, ut ipſa rerum forma ac ueritas tandem ignoretur. Reuertamur ad triremem.

TRIREMEM *primus inuenit apud Græcos Aminocles Corinthius authore Plinio: ad quod etiam Thucydides in primo accedere uidetur, dum ait: Triremes primum apud Corinthum ædificatas fuiſſe. Cætera latius habeto ex Bayſio.*

PISTRIS, *ſiue mauis cum Polybio priſtim appellare, triremium leuium nomen erat. Ita enim triremes leues à celeritate appellatæ,* galees legieres, *Veneti uocant,* galee futtil: *formamq́; atque adeo nomen ſumpſerunt à belua marina, quæ etiam Priſtis dicitur. Eſtq́; (ut inquit Plinius) longi & anguſti corporis, unde celerrime per aquam moueri ac currere traditur. Virgilius in quinto:*

Velocem Mneſtheus agit acri remige piſtrim.

Niſi mauis deductũ nomen potius ἀπὸ τοῦ πρίεσθαι *græco uocabulo, hoc eſt ab aſſeribus ſectis, propterea quòd ita fieret huiuſmodi nauis.*

TRIEREMIOLIAE *autem naues à Græcis dictæ, quæ infra magnitudinem iuſtarum triremium erant: quemadmodum hemioliæ, quæ infra magnitudinem biremium: ut apertiſſime oſtendit Bayſius ex Appiano. Etſi Polybius libro 16, trieremiolias uocare uideatur eas, quæ non tot remis agerẽtur, quot iuſtæ triremes. Ait enim: Cum his autem nouem trieremioliæ, & triremes tres erant. Sed hæc de triremibus ſint ſatis.*

QVATVOR *ordinũ nauis à græcis* τετρήρης, *à latinis quadriremis dicitur,* galee de quatre rames pour banc. *Tullius ſeptima in uerrem: Princeps Cleomenes in quadriremi Centuripina, malum erigi, uela fieri, præcidi anchoras imperauit. Quadriremem autem primi inſtituerunt Carthaginienſes authore Ariſtotele, & Plinio:*

& Plinio: & maxime omniũ aptæ erant ad cõtegendum & conſternendũ, eo quòd cataſtromata facile admitterẽt.

TRIREMIBVS ſi binos ordines addideris, quin queremem facies, quæ à Græcis πεντήρης dicitur, Galee de cinq rames pour banc. Cæſar tertio belli ciuilis: Similiter Vatinius qui Brunduſio præerat, tectis inſtructiſq; ſcaphis elicit naues Lælianas, atq; ex his longius productam unam quinqueremem & minores duas in anguſtijs portus cepit. Mirum eſt quòd Aulus Hirtius ſiue Opius in bello Alexandrino, uocabulo ſemigræco ſemiq; latino uſus pentiremem appellauerit: quam Marcus Tullius ubiq; & optimi quique authores quinqueremem uocauerunt. Sed hoc multo magis admiror, quòd uir quidam doctus in ſuis linguæ latinæ commentarijs locum Hirtij, Iulio Cæſari adſcripſerit quarto belli ciuilis. Cum alioqui certiſſimum ſit apud Cæſarem nuſquam reperiri poſſe. Neque uero quiſquam exiſtimet uelim tale quidpiam latinæ linguæ inter cæteros optimum authorem confinxiſſe. Fortaſſis nõ optime tranſcripſerat ex Bayſio locum Hirtij, qui certe ſic habet ad uerbũ in bello Alexandrino, quemadmodum ille uir bonus Cæſari adſcribebat: Capit (inquit Hirtius) ex eo prælio pentiremem unam, triremes duas, dicrota octo, compluresq; remiges Octauianos. Diſcant huius exẽplo quicunq; alienas uigilias ſibi attribuere uolent, ſaltem tam occulte ſuffurari, ut furtum ſuum adeo manifeſte deprehendi non poſſit.

CAETERVM quod ad ipſarum nauium formam attinet, illud præterea addemus, quinqueremes antiquis altiores ædificari ſolere, quàm ut è quadriremibus, armati milites in eas tranſilire poſſent. Quod uerum eſſe conijcit Bayſius ac colligit ex Liuij uerbis

decadis tertiæ,libro decimo:ubi de claßis Punicæ *ad* Vti*cam ſtationem habente decertatione cum* Romana *loquitur.* Locum *ipſum diligens lector, ex eo fonte unde hæc deſumpſimus requirat.*

SED *& hoc inſuper adiungemus,quod ad quinqueremis conſtitutionem antiquam atq; adeò rationem ſpectare uidebitur(ut qui hodie tum* Venetijs,*tum etiam alibi huiuſcemodi naues extruunt intelligant, quantum ab antiquo more diſcedant) quadraginta fuiſſe ſedilia in tabulato alterius lateris quinqueremis, quæ quidẽ quadringentis remigibus agebatur.* Quod *uerißimum eſſe colligit* Bayfius *ex uerbis* Plinij *libro trigeſimoſecundo, ubi de echeneide.* Itaque *in altero quinqueremis latere, ducenti erãt remiges:qui ſi diſtribuantur in quinos ordines,certe neceſſe eſt quadraginta,ut iam diximus,ſedilia fuiſſe in altero tabulati latere.* Quo *fit ut quinqueremes antiquorum, celeritate & curſu longe anteuertant quadriremes.* Quod *apertißime oſtendit* Bayfius *ex* Liuij *uerbis libro octauo tertiæ decadis.*Atq; *hæc tantum breuiter dicta ſint.*Plura *ex ipſo authoris libro.*

SEX *ordinum nauis quando à* Latinis *proprie uno uocabulo exprimi non potuit,*Græcum *nomen retinuit,* Hexerem *enim appellauit* Liuius *lib.7.quartæ decadis :* Hoſtium *(inquit) claßis, trium & nonaginta nauium fuit:maximæ formæ naues, tres hexeres habebant, duas hepteres,* galee de ſix rames pour banc. Hexerem *autem proprie & eleganter deſcripſiſſe uidetur* Lucanus *in tertio,ubi de prætoria naue* Bruti *ſic loquitur:*

Celſior at cunctis Bruti *prætoria puppis*
Verberibus *ſenis agitur,molemq; profundo*
Inuehit,*& ſummis longe petit æquora remis.*

HEPTERES quoq;, quæ ſeptem ordinum nauis eſt, galee de ſept rames pour banc. etſi latinè ſeptiremis dici potuit, quemadmodum uertit Sipontinus in Polybio, tamẽ hoc uocabulo nemo probatus author unquã uſus eſt: adeò Græca uocabula latinis arriſere, quando huiuſmodi formæ nauiũ inuentum etiã Græcorum fuit. Liuius quartæ decadis lib.7. Maxime exterruit hepteres regia à multo minore Rhodia naue uno ictu demerſa.

EADEM propemodũ ratione, quæ octo ordinum nauis fuit à latinis nullũ nomẽ ſortita eſt, ſed Græco uocabulo Octeres potius appellata. Cuius uocabuli pluri mus fit ſermo apud Athenæũ, galee de huyt rames pour banc.

NOVEM ordinum naues Græci Enneres appellarunt, quemadmodum ex multis Diodori Siculi exemplis probat Bayſius. Cum autem ſimplici, n, Eneres ſcribunt, certe iam nõ amplius nouem ordinũ, ſed inſtructas & paratas in aqua naues intelligunt. Quod ex Plutarchi loco in uita Antonij oſtendit Bayſius, atq; id quoq; ſuperius iam retulimus, ubi de inſtructa naue loquebamur. Nouem autem ordinũ naues multas habuiſſe Philadelphum Regem ſcripſit Athenæus in quinto.

DECERES Græcis nauis dicta quæ decẽ ordinũ eſſet, nos deciremes uertere poterimus, galee a dix rames pour bãc Strabo in ſeptimo geographiæ: Sũt & naualia in quibus Cæſar undeuiginti naues decimarũ nomine dedicauit, ab uno remorum ordine uſq; deciremes.

QVAS præterea Græci Hendeceres uocãt, latini undeciremes appellare poſſunt, galees de unze rames pour banc. Plinius libro 16. cap. 40. Maxima (inquit) ea in Cypro traditur ad undeciremem Demetrij ſucciſa, centumtriginta pedum longitudinis, craßitudinis uerò

ad trium hominum complexum. De cedro loquitur, qua Reges in Aegypto ac Syria inopia abietis ad claſſes fe=runtur uſi.

NAVES *ad duodecim ordines (inquit Plinius) primus inſtituit Alexander Magnus: eas autem Græci* δωδεκήρεις *uocant,* Galees de douze rames pour banc.

TREDECIM *& quatuordecim ordinum naues permultas habuiſſe Philadelphum regem, refert Athenæus in quinto.*

QVINDECIM *ordinũ nauis,* πεντεκαιδεκήρης *Græcis dicta, ſi Philoſtephano credimus: à Ptolemæo Sotere primum inſtituta fuit. Plutarchus autem huius nauis inuẽtionem adſcribit Demetrio: Antea enim (inquit) neq; quindecim ordinum nauem, neque ſedecim quiſquam hominum nouerat. Sedecim autem ordinum nauis à Græcis* ἑκκαιδεκήρης *appellata eſt.*

ATQVE *ut in pauca cõferã, uiginti & triginta ordinum naues habuiſſe Philadelphum regem ſcribit Athenæus loco ſuperius adducto.*

QVADRAGINTA *quoq; ordinum nauem ædificandam primum curaſſe Ptolemæum Philopatorem refert Plutarchus in Demetrio: in longitudinem quidem productam ad cubitos ducentos octoginta, altitudine autẽ ad ſummitatẽ uſq; nauis duodequinquaginta cubitorum. Ea uerò* τετταρακοντήρης *Græcis dicta eſt: cuius longiorem deſcriptionem feciſſe uidetur Athenæus in quinto dipnoſophiſtῶn. quem locum refert Bayſius ad integrum.*

NAVES ONE-rariæ.

DE *longis nauibus abundè diximus: de onerarijs paucis diſſerendum. Quæ onerariæ dictæ, quòd eſſent oneri ferendo idoneæ*, batteaux ou nauires de charge, ou batteaux marchans. *Qua ratione à Græcis, & maxime Polybio in quinto* φορτηγοὶ *appellantur:* φόρτον *enim Græcis onus, &* φορτηγὸς *baiulus mercenarius dicitur qui onera circunfert. Hinc fit ut Thucydides in ſexto* φορτηγικὸν πλοῖον *dicat. Vnde etiam à Plauto nauis geraria nominata, quam Liuius onerariam uocauit: Aedificat (inquit) nauem gerariam. Cæſar grauem nauem appellat*, une groſſe nef. *Huiuſmodi autem graues, Græcis* βαρεῖαι *dicuntur: ad leuiorum nauium differentiam, quæ eiſdem* κουφότεραι *appellantur.*

HOLCAS *holcadis ab Appiano in quinto de bellis ciuilibus & Thucydide in ſexto, pro naue oneraria & mercibus onuſta ſumitur: ab helco, traho, quia trahi debeat: aut quòd grauis & ponderoſa ſit. nam hoc quoq; ſignificat* ἕλκω. *ut,* ἕλκει τρία τάλαντα, *appendet tribus talentis, ſed hoc puerorum cauſa obiter dictum ſit. Vulgus Flandrorū, holcadarum adhuc hodie nomen retinet, uocant enim illi* des hourches.

Σκευοφόρους *naues onerarias uocauit Appia. in 5. de bellis ciuilibus, quòd ſarcinis quibuſcunq; & inſtrumentis geſtandis idoneæ eſſent. qua forma etiam* σκευόφορα κτήνη *Græcis, iumenta ſarcinaria & clitellaria appellantur. Noſtrum uulgus quantum exiſtimare potui, id genus nauigij à forma uocat* une cornemuſe: *quòd à prora*

ueluti cornu quoddam habeat, aptaq́; ſint ad omnia transferenda.

ONERARIAE *autē ad uehendum frumentum aptæ à Græcis* σιτηγοὶ *dicuntur.* ὁ σῖτος *enim frumentum eſt: à latinis autem naues frumentariæ,* batteaux ou nauires a bled. *Vulgus nautarum uocat,* des muſnieres. *Cæſar tertio belli ciuilis:* Nocturno *itinere non intermiſſo, comitatu equitum triginta ad mare peruenit, nauemq́; frumentariam conſcendit.*

EADEM *propemodum forma ac ratione loquendi uinarias naues dictas ab Vlpiano credibile eſt, in lege uulgaris, digeſtis de furtis, in quas uinū infunditur,* ung uinottier. *Nos quoq; Venetijs naues aquarias uidimus, quibus aquā portant ut uendant ciſternas nō habentibus. Quinetiam nobis quemadmodū & illis nō deſunt naues onerariæ peculiaribus rebus circunuehēdis aptæ, quibus à mercibus quas uehūt nomina imponere poſſumus. Itaq; dicemus naues lignarias,* batteaux a boys moulliers: *naues arenarias,* batteaux a ſablon: *naues fœnarias,* foigniers: *naues uinarias,* batteaux a uin. *cuius generis quæ maiores ſunt uocantur uulgo* fonſetz & troncz, *quæ mille quingentos interdum uini tonnellos ferunt: quæ autem minores ut trecentos tantum ferant, uulgus noſtrum uocat* des luſandes. *Sic quoq; naues carbonarias,* batteaux a charbon, *& cætera id genus proprie, & eleganter dicere poterimus.*

ὁπλιταγωγὸς ναῦς *Græcis, dicta nauis oneraria quæ armatis militibus ferendis idonea eſt.* ὁπλίτης *enim pro milite armato uel grauis armaturæ, & qui in naui ad remum non ſedet, uſurpatur à Thucydide. nos armigerum dicere poſſumus. Nam armiger (ut id obiter dicam) apud Suetonium, non tantum pro eo qui alterius arma*

gerit (quanquam id etiam proprie ſignificet) ſed etiam pro eo qui armatus eſt ſumitur.

MILITARIS quoq; nauis oneraria dici poteſt, quæ milites in bellum gerit. huiuſmodi nauem Thucydides in octauo στρατιωτίδα appellat, à militibus gerendis, quos Græci τοὺς στρατιώτας uocant: quod nomen uulgus noſtrũ adhuc hodie retinuit, una tantũ litera cõmutata: uocat enim ung ſtradiot, leuis armaturæ militem.

MILITARES quoq; põtones uocat Cæſar tertio de bello ciuili, naues onerarias, transportandis, transferendisq́; militibus aptas: Pleraſq; (inquit) naues in Italiam emitit ad reliquos milites equitesq́; trãſportandos: pontones, quod eſt genus nauium Gallicarũ, Lyßi reliquit, hoc conſilio, ſi fortè Pompeius uacuam exiſtimans Italiam eò traieciſſet exercitum, quæ opinio erat edita in uulgus, aliquam Cæſar ad inſequendum facultatem haberet. Eas naues Græci atq; adeo Diodorus Siculus libro uiceſimo, στρατιωτικὰ πλοῖα appellarunt. Atque hæ quidem, quemadmodum & ſtratioticæ & hippagogi (de quibus poſtea dicemus) triremibus uel celeribus nauibus, & ijs quæ remigio utebantur adalligatæ, loris & funibus trahebantur, remis enim carebant. quæ quidem actio à Græcis ῥυμουλκεῖν dicta eſt. Diodorus loco ſuperius adducto: Subſequebantur autem militares & hippagines ῥυμουλκούμεναι, hoc eſt remulco tractæ, ab ijs qui remigio utebantur: unde ῥυμουλκοῦντες proprie dicti, tale quidpiam agentes. Quos Liuius atq; adeo Cæſar remulco trahentes uocat, locutione à Græcis proprie uſurpata. Liuius quartæ decadis libro ſeptimo: Contemplatus Eudemus hoſtes, claudas mutilatasq́ue naues apertis nauibus remulco trahentes, &c. Cæſar in tertio:

Ad Oricum uenit, ſubmerſamq́; nauem remulco multiſq́; contendens funibus abduxit. Quo exemplo palàm tibi eſt, & quid ſit remulco naues abducere, & quid ſit remulco trahere: hoc eſt, naues ad tranſportandos milites uel equos aptas, funibus & loris ad eas quæ remigio utuntur adalligatas trahere.

ANIMADVERTANT *autē diligenter noſtri adoleſcentuli, ne in id uitium cum quodam incidant, ut falſo exiſtiment, remulcum eſſe paruam nauem ſiue ſcapham, qua grandiores naues pertrahantur. Et ſiquando in commentarijs linguæ latinæ deprehenderint remulcum pro naui deſcriptū, ſciant eū qui rem naualem ex Bayſio traduxit, minus intellexiſſe Græcas authoritates, quæ tum ex Polybio, tum etiam ex Diodoro Siculo in contrarium ſenſum adductæ ſunt: nempe quæ probent remulco trahere naues, eſſe id quod ſuperius paulò diximus. Atq; id obiter ſit præmonitum.*

SVNT *& alij pōtones fluuiatiles in ratiū quarundam formā ædificati, quibus paßim utimur ad fluminа traijciēda: & in quibus etiā equos & quæuis animalia, armatos itē milites tranſuehere poßumus. Id autē genus nauigij ratiarij uulgus noſtrū* charieras *uocat*, ung bac. *Paulus Iurecōſ. in tractatu Seruitutū ruſticarū: Flumine interueniēte uia conſtitui poteſt, ſi aut uado tranſiri poteſt, aut pontē habet: diuerſum ſi pōtonibus traijciatur. Græci huiuſcemodi nauigia* πορθμεῖα *appellant, hoc eſt nauigia ad transfretandum apta.* πορθμὸς *enim fretum eſt. Diod. tamē Sicu. porthmion cū porio cōfundere uidetur, ut fere apud Græcos fieri ſolet. Videto Bayſiū diligēter.*

SED *& quidam pontones etiā remis agebātur præter ſolitum, atq; ob id à Plutarcho* πορθμεῖα κωπήρη

dicti ſunt, quaſi pontones actuarij, quòd remis incitarentur, & inter actuaria nauigia connumerari poſſent, quemadmodum ſuo loco dicemus.

HIPPAGINES *ſiue hippagogi & hippegi naues ab antiquis Græcis dicebantur, tranſportandis equis tam ſuper flumina quàm etiam ſuper ipſa maria aptæ & idoneæ, præſertim ad belli uſum: uulgus noſtrum uocat* paſſecheuaulx. *Ea dictione etiam Liuius utitur quintæ decadis lib. quarto. Forte (inquit) poſtero die quàm Sybota claſſis tenuit quinq; & triginta naues, quas hippagogas uocāt, ab Elæa profectæ cum equitibus Gallis, equiſq;, Phanas promontorium Chiorum petebant. Huiuſmodi autem hippagogi & Hippegi remulco trahebantur, quemadmodum & ſtratiotica poria, de quibus paulò ante diximus. Polybius in primo: Poſthæc (inquit) diſpoſuerunt hippagines, dantes ex ijs lora & funes tractorios, nauibus quæ in tertia claſſe erant. Et paulò poſt ſubdit: Remulco trahentibus hippegòs naues. Plura apud Bayſium. breues enim nos eſſe oportet.*

CORBITAE *etiamnum naues onerariæ dictæ, quòd in earum præcipue ſummo, atq; adeo ſuper ipſa mali ſummitate, corbis appendi & applicari ſoleret. Eſt autem corbis in naue, id quod noſtrum uulgus uocat* la hune, *Veneti* gabiam *appellant, quemadmodum ſuo loco dicemus cum de partibus nauiū ſermo erit. Eſt igitur Corbita (inquit Nonius) genus nauigij tardum & grande. Vnde Plauti dictum in Pœnulo: Tardiores multo quàm corbitæ ſunt in tranquillo mari. Cicer. ad Atticum: Corbita'ne Patras, an actuariolis ad Leucopetram Tarentinorum. Inde etiam aliud uerbū Plautinum Corbitare, hoc eſt ceu corbitam quandam (quæ eſt inter one-*

rarias naues maxima) implere & mercibus onerare: atque id in guloſos & uoraces dictum: Ego *(inquit ille in Caſina) noui ambas eſtrices:* Corbitant *ubi comeſſe poſſunt.* Forſitan *huic dicto non alienum quod uulgus noſtrum corbinare dicit: niſi quis malit à coruis deductum potius.* Eſt *& aliud prouerbium à corbita deductũ* Plauto *item commune & frequens,* Corbita *opera, pro tarda & negligenti: quaſi corbita (quod eſt nauigij genus tardum & lentum propter grauitatem) properare in auxilium alicuius.* Hinc Corbitam *operam dare uel præſtare alicui, pro negligenter aliquem iuuare dici ſolet.* Cui *contrarium eſt* Celocem *operam dare, quaſi celoce (quod eſt nauigij genus celerrimum) currere ut alicui opitulemur & auxilio ſimus.* Plautus Pœnulo: Obſecro *hercle operam hanc celocem mihi non corbitam date.*

CYBEA *item nauis onerariæ genus eſt, cuius mentio eſt apud* Ciceronem *in* Verrem *actione ſeptima:* Nauem *uero cybeam maximam, triremis inſtar pulcherrimã atq; ornatiſſimam palàm ædificatam ſumptu publico.* Et *ſubdit paulopoſt:* Celeberrimo *loco ædificari tibi onerariam nauem in ea prouincia quam tu cũ imperio obtinebas.* De *eadẽ autẽ cybea loquitur, quam* Meſſanæ *ædificatam fuiſſe publicæ coactus operis refert quarta actione, eiq; ædificandæ* Senatorem Mamertinum Publicè *præfuiſſe.*

GAVLVS, *à* Græcis γαυλὸς *dictus, cuius mentio eſt apud* Gellium, *uidetur ab* Herodoto *atque etiam* Plutarcho *poni pro naue oneraria: quemadmodum fuſiſſime docet* Bayfius *multis exemplis.* Feſtus *autem ait,* Gaulum *genus eſſe nauigij penè rotundum.* Accipitur *& pro eo uaſe quo paſtores utuntur ad lac*

excipiendum.

HOC unum præterea de onerarijs nauibus adden dum, ut breuibus agamus: eo differre maxime onerarias naues ab alijs, quòd & grauiores eſſent ac tar diores, & remis agi non ſolerent, quemadmodum aliæ. Quod ex loco Liuij decadis tertiæ libro ſeptimo facile probat Bayſius.

ERANT enim & aliæ naues quemadmodum Apianus refert, mixtæ ex forma onerariarũ & longarum nauium, appoſitæq; maxime ſeu quis remis uti uellet, ſeu uelis: cuiuſmodi quaſdam hac noſtra memoria faciendas locauit Franciſcus Rex Galliarũ ad Oceanum Britanniæ maioris, uulgus galeones appellat. Eas uero myoparones & phaſelos ab antiquis appellatas fuiſſe probat Bayſius, tum multis Græcorum authorum locis ſimul collatis, tum etiam Catulli uerſibus qui de phaſelo loquens:

Ait fuiſſe nauium celerrimum,
Neq; ullius natantis trabis impetum
Nequiſſe præterire, ſiue palmulis
Opus foret uolare, ſiue linteo.

DE myoparonis autem etymologia, & quòd parui etiam myoparones eſſent, quorum miniſterio præfecti triremium & maiorum nauium uterentur, non grauabit ipſum Bayſij fontem petere. Longior eſt enim diſputatio, quàm ut breuitatis noſtræ inſtitutum requirat. Nunc ad actuarias tranſeundum.

NAVES actuariæ.

NAVES *actuariæ, ſiue actuaria abſolute, aut actuaria nauigia (utrunq; enim dici elegāter & latine poteſt) dicta quòd remis agantur, uel (ut ait* Nonius) *quòd cito agi poſſent. Salluſtius libro ſecūdo hiſto. ad hæc pauca, piraticæ, actuaria nauigia.* Cicero ad Atticum *libro* 10: Q*uid duro tempore anni actuaria fore cenſes?* Liuius 5. *belli* Punici: *In hoc tumultu actuariæ naues inſtructæ.* toutes eſpeces de galees ou fuſtes legieres: commes brigantins, & autres. *Inuentæ ſunt autem huiuſmodi naues uel uoluptatis cauſa (nempe ut celeriter per mare huc, atq; illuc animi cauſa diuagarentur.* Nec *debent (inquit* Cicero) *actuaria illa, quæ uoluptatis tantum cauſa parata ſunt, poſtliminij iure uti, cū ad nullum belli uſum ſint parata) uel etiam ut maioribus nauibus inſeruirēt: unde à* Græcis ὑπηρετικὰ *dicuntur, quaſi miniſtratoria & ſeruilia nauigia, atq; ob id humiliora quàm cætera fiebant: & ut facilius remis impellerētur, & ut celeriora eſſent.* Vnde *Cæſar quinto commentariorū: Has omnes (inquit) actuarias imperat fieri, quam ad rem humilitas multum adiuuat. Itaq; inter longas naues cōnumerandæ non ſunt actuariæ: ſubdit enim paulopoſt ipſe Cæſar:* Eò *cum ueniſſet, circuitis omnibus hybernis, ſingulari militum ſtudio in ſumma rerum inopia, circiter ſexcentas eius generis cuius ſupra demonſtrauimus naues, & longas duodeuiginti inuenit inſtructas.*

ACTVARIAS *naues Cæſar etiā uectoria nauigia appellauit, ad onera quidem inhabilia, ſed uectoribus traijciendis apta:* Q*ua in re (inquit) admodum fuit militum uirtus laudanda, qui uectorijs grauibusq; nauigijs, non intermiſſo remigandi labore, longarū nauium curſum adæquarunt.* Eas *uero naues* Vlpianus

titulo de exercitatoria actione, Græco uocabulo ἐπιβάδας *appellat, quod uocabulum proprie ad uectorias reſpondet: Quædã enim (inquit) naues onerariæ, quædam ut ipſi dicunt* ἐπιβάδες *ſunt. & pleroſq; mandare ſcio, ut uectores traijciãt, & ſic ut certa regione, & certo mari negotientur.* batteaux ou nauires paſſageres ou de uoyages, & propres a mener perſonnes ca & la. *Vectores enim hoc loco (ut puerorũ cauſa dictum ſit) nõ quidẽ eos qui uehunt, hoc eſt nauitas & gubernatores, ſed eos qui in aliena naui precio uehuntur, ſignificat. Quintilianus:* In *nauim filij mei male permutatus uector imponor.* Hinc *igitur uectoriæ naues dictæ: à latinis, quæ à Græcis* ἐπιβάδες *quaſi* ἐπιβάτιδες *(inquit* Bayſius*) appellatæ, ad* ἐπιβάτας *ſolum, id eſt uectores traijciendos.* Vnde *fortaßis legendum eſſet apud* Iureconſultum ἐπιβάτιδες, *non autem ut corruptè prius legebatur, emphates.*

SED *non poßum hoc loco ſatis admirari eius ingenium, qui cũ dißimulare conatur, ſe à* Bayſio *nihil ex re nauali deſumpſiſſe, omnia tamen deſumit: ac dum in ſuis cõmentarijs bonis lectoribus aut fucum facere aut tenebras offundere conatur, ne ſuum furtũ omnibus palam fiat, in id erroris incidit, ut uocabula quædam immutet ac peruertat: neq; uocabula ipſa ſolum, ſed etiam authorum nomina ac ſententias ementiatur: cuius criminis operæprecium duximus iuuenculos noſtros admonere, ne minus cauti in id temere incidere poßint. Siquando igitur in commentarijs linguæ latinæ legerint naues embatas, pro uectorijs, quas ille ſcanſiles appellat: corruptũ id ſciant, pro epibatis, niſi cum deprauata* Iurecõſulti *lectione emphatas dicere uoluit. Præterea quæ uerba attribuit* Plinio *libro decimonono, ea ipſa ſunt quæ prius ad-*

duximus ex Bayſio, deſumpta ab Vlpiani titulo de exercitatoria actione: Quædã enim naues onerariæ, quædam (ut ipſi dicunt) epibades ſunt &c. Atqui Plinius lib. decimonono hortorum curam & ornatũ recenſet, & à nauium tractatione longiſſime abeſt. Vide quæſo lector quàm hoc ſit diligenter latinam dignitatem tractare.

ACTVARIVM *nauigiũ à Græcis putat Bayſius dictum* κωπήρη, *& maximè à Thucydide & Plutarcho, quorum loca ipſe adducit in teſtimonium.* κῶπαι *enim à Græcis remi dicti ſunt, unde* κωπηλατεῖν, *remigare. Itaq; Plutarchus in Alexandro,* πορθμεῖα κωπήρη *appellauit actuarios pontones, ſiue pontones qui remis incitarentur. Alij enim pontones, ſiue fluuiatiles, ſiue etiam alterius generis eſſent, remis agi non ſolebant, quemadmodum ſuo loco docuimus.*

ACTVARIOLVM *etiamnum pro paruo actuario nauigio ſumitur: unde Cicer. 16. ad Atticum: Hæc ego (inquit) conſcẽdens à Pompeiano tribui actuariolis decemſcalmi: hoc eſt, quæ parua nauigia actuaria decem tantum remis agebantur, totidẽ enim remi erant quot ſcalmi, hoc eſt furcillæ (ut uulgo Veneti appellant) quibus remi innitũtur. Vnde à ſcalmis, remorum multitudinem antiqui in nauigio numerabant. Hinc fit ut Plutarchus in Cæſare* πλοῖον δωδεκάσκαλμον, *appellet nauigium duodecim ſcalmorum.*

ACTVARIA *minuta idem author poſuit pro actuariolis. ad Atti. lib. 5: Actuarijs autem minutis Patras accedere ſine ijs impedimentis, non ſatis uiſum eſt decorum.*

ACATIA *inter leuia & actuaria nauigia poſuiſſe uidetur Strabo lib. 11. quæ anguſta & uelo-*

cia erant, ut uix uectores 25. reciperent. Quorum nauigiorũ formam deſcribere uidetur Plin.lib.4.cap.30.*cum de concha quadam loquitur, in qua conditur animal nauplium ſepiæ ſimile: Eſt enim(inquit) illa cõcha acatij modo carinata, inflexa puppe, prora roſtrata.* Fuerunt *ta mẽ & maxima acatia, ut ex* Polybij *loco in primo oſten dit* Bayſius. *Quin &* ἄκατος *apud Lucianum de ueris narrationibus, pro quodam nauigio ſumi uidetur, quod uelis potius quàm remis agebatur.* Thucydides *autem* ἀκάτιον ἀμφήρικον *dixit, hoc eſt acatium ambireme, quod prædatorij nauigij genus erat.*

PRAEDATORIA *autem nauigia etiam inter actuarias naues ſumi debent uel argumento* Thucydidis *in 4. qui prædatorium Meſſeniorum actuarium uocat.* Et *Liuij 4. dec. li.7: qui piraticas celoces appellat. Græci naues prædatorias, & piraticas,* πειρατικὰ καὶ λῃστρικὰ πλοῖα *nominãt: cuiuſmodi erat myoparo piraticus, de quo* Cic. *multis in locis, quæ à* Bayſio *latiſſime exprimuntur. uulgus noſtrum* brigantinos *appellat, confictо à prædatoribus nomine, ut omnes norunt.* Ariſtoteli *in primo* περὶ ἑρμηνείας, ἐπακτροκέλης *ſumi uidetur pro prædatoria naue omnium celerrima.*

EXPLORATORIAE *quoq; naues inter actuarias poni poſſunt: celeres enim erant & leues, nempe quæ in bello explorandarum inimicorum uirium cauſa præmitti ſolebant, uulgus noſtrum uocat* ung eſpion. *Eas* Liuius *decadis tertiæ lib.2. ſpeculatorias appellauit:* Inde *duæ* Maſſilienſium *ſpeculatoriæ præmiſſæ, retulerunt claſſem* Punicam *ſtare in oſtio fluminis.* Cæſar *in quarto, ſpeculatoria nauigia protulit: Quod cũ animaduertiſſet* Cæſar, *ſcaphas longarũ nauium, item ſpeculatoria*

nauigia militibus compleri iuſsit. Thucydides in ſexto προόπλους ναῦς, *quaſi prænauigantes naues, & præcurſorias appellat. Plutarchus in Catone* κατασκοπικὰ *nauigia uocat. eſt autem* κατασκοπεύω *Græcis exploro, inſpicio. Quaquidem dictione uſus eſt etiam Cicero quinto ad Atticum: Aphracta (inquit) Rhodiorum, & dicrotum Mytilenorum habebam, & aliud cataſcopium.*

CELOX *celocis, breue nauigium, à celeritate dictum. Plautus Aſinaria: Quò hanc celocem conferam? Liuius decadis tertiæ libro primo: Naues CCXX. quinqueremes, celoces uiginti deductæ. Græci celetes appellant per metaphoram equi celitis: qui quemadmodum ab uno tantum ſeſsore agitatur, & regitur (unde celetizontes pueri apud Plinium lib. 34. cap. 8. id eſt ſedentes in equis & eos agitantes) ita etiã celetes naues unico tantum per tranſtra remo concitantur.* Κελήτιον *dixit Thucydides in primo, eleganti uocabulo, pro parua celoce, uel paruulo celete, ad maiorem diminutionẽ. Appianus quoq; in ſecundo de bello ciuili* κελήτιον ὀξὺ, *hoc eſt celocem celerem ad maiorem expreſsionem dixit, quaſi celocem inter cæteras leuiſsimam, & liberrimam.*

PONENDI *ſunt & cercuri inter actuaria, etſi Nonius cercurum ex Lucilio probet nauem eſſe prægrandem. Liuius tamen decadis quartæ, libro tertio: Ipſe (inquit) cum claſſe centum tectarũ nauiũ, ad hæc leuioribus nauigijs, cercuriſq; ac lembis ducentis proficiſcitur. Vides quemadmodum, & cercuros & lembos inter leuiora nauigia, & quæ in bello uſui erant, poſuit. Quòd autem cercurum, in Cypro inuentum fuiſſe Plinius referat, enarrator autem Ariſtophanis in Corcyra, mihi perinde eſt. Tu de hac re uideto Bayſium diligenter.*

ter. Redeo *ad lembum.*

LEMBVS, *Græcis* λέμβος, *inter actuaria nauigia, ſine controuerſia apud* Liuiū & *multos autores* Græcos *frequētiſsime ſumitur. quod facile cōijcere potuimus ex eo loco in quo eadem recenſet dec. tertiæ lib. primo, quæ* Polybius: Ab *actuarijs (inquit) nauibus ad alteram ripam pertrahitur:* Polybius *habet, à lembis. Itaque alterum pro altero ſumit: & lembos ad remulco trahendas naues aliàs in uſu fuiſſe ex ijs locis manifeſtum eſt, quæ tu fuſius apud* Bayſium *uidebis.* Multis *autem remis agebātur lembi, unde* Liuius *decadis quartæ, libro quarto:* Naues *quas ciuitatibus maritimis ademiſſet, redderet: ne'ue ipſe nauē ullā præter duos lēbos, qui non plus quàm ſedecim remis agerentur, haberet.*

QVIN & *alium uſum præſtaſſe lembos expeditiores, manifeſtum eſt ex* Diodori *loco libro uiceſimo:* Congregatis *(inqut) ijs lembis qui maxime expediti uidebantur, ijſque cratibus & pluteis contectis, additis quoq; feneſtris quæ clauderentur, impoſuit machinas quæ tela quàmlongiſsime emittere ualerēt, eoſq; homines qui illis machinationibus exactè uti poſſent.*

LEMBI *etiam apud antiquos in eo uſu erant quo præcurſores naues, quas anteceſſores* Cæſar *appellat.* Quod *ex* Polybij *loco in primo facile conijci poteſt:* Similiter *(inquit) & quæſtoribus qui à* Syracuſanis *præmiſsi erant, enunciarunt lembi, qui ſolebant antecedere aduerſariorum incurſum & aduentum.*

ERANT & *maiores lembi ad belli uſum non inutiles.* Itaque *claſſem lemborum legimus non ſemel apud* Liuium: & *maxime dec. quintæ lib. 5. item dec. quartæ lib. 2.*

LEMBVM præterea inter fluuiatilia poſuit Virgilius primo georgicω̃n, his uerſibus:

Non aliter quàm qui aduerſo uix flumine lembum
Remigijs ſubigit, ſi brachia forte remiſit,
Atq; illum in præceps prono rapit alueus amne.

Itaq; lembi nauiculæ erant breues & uelociſſimæ, quibus tum ſuper flumina, tum etiam ſuper ipſo mari utebantur antiqui.

Ἐφόλκιον pro actuariolo miniſtratorio poſuit Plutar. in Demet. uulgus noſtrum uocat, ung ſquif. maioribus enim nauibus inſeruiebat, unde Lucian. σκαφίδιον, καὶ μικρὸν σκαφίδιον appellat: hoc eſt ſcaphulam, uel paruam ſcaphulam.

CAETERVM, ut in ſummam actuarias naues contrahamus, ſciendum eſt multorum remorum fuiſſe apud antiquos: cuiuſmodi ſunt eæ quas Veneti barcas longas appellant, ut etiam uiginti remorum actuariam inueniamus, quæ Græcis εἰκόσορος dicta eſt: & 30, quæ τριακόντορος: & 50, quæ πεντηκόντορος. quorum exempla permulta apud Bayſiũ legito. Nunc uero ad piſcatorias naues tranſeundum, breues enim eſſe ſtatuimus.

NAVES PIſcatoriæ.

PISCATORIAE naues, dictæ quæ piſcium capiendorũ cauſa paratæ erãt, quas nauicellas uocat Martianus in tractatu de fundo inſtructo, naſſe ou naſſelle de peſcheur. Liuius tertio belli Punici: Ni mare propinquũ, & haud procul littore naues piſcatoriæ pleræque conſpectæ peritis nandi dediſſent aufugium. ἐπακτρία, ας. καὶ

ἐπακτρὶς, ἰδ' ὁ. καὶ τὸ ἔπακτρον apud Nicandrũ pro nauicula piſcatoria ſumitur. ἐπακτῆρες enim, Græcis tã uenatores quàm piſcatores appellãtur. Epactrida tamẽ cõijcit Bayfius ex loco Xenophontis, pro actuario ſumi poſſe.

SCAPHAM autem piſcatoriam eleganter dixit Iuſtinus libro ſecundo pro nauicula piſcatoria, & ea quam Græci, atq; adeo Xenophon lib. 7. anabaſeos, ἁλιευτικὸν πλοῖον appellant. Verba Iuſtini ſic habẽt: Vbi (inquit) cum ſolutum pontem hybernis tempeſtatibus offendiſſet, piſcatoria ſcapha traiecit trepidus. de ſcaphis autem fluuiatilibus dicemus poſtea.

QVINETIAM Bayfius ex loco Plutarchi in apophthegmatibus non ſine maximo labore ac diligentia oſtendit eam nauem, quam Græci τὴν ἁλιάδα uocant, eſſe nauiculam piſcatoriam, & quam ſuperius ἁλιευτικὸν πλοῖον uocauimus. Alioqui ſumitur ἁλιὰς apud Plutarchum in Pompeio, pro leuiori, & minori, atque etiam uili nauigio, & quod Appiano σκάφος εὐτελὴς dicitur. Cæſar autem tertio belli ciuilis quam Plutarchus ἁλιάδα, ipſe paruam nauiculam appellauit.

CYMBA Græcis κύμβη (unde κυμβίον, cymbium, poculi genus, ad cymbæ ſimilitudinem factũ. Inferimus tepido ſpumantia cymbia lacte) inter piſcatorias naues poni & annumerari debet, uel Marci Tul. authoritate in 3. Offic. Erat opipare à Pythio apparatũ conuiuium, cymbarum ante hortulos multitudo: pro ſe quiſq; quod ceperat piſcium afferebat. Et paulopoſt: Tum Canius: Quæſo (inquit) Pythi, tantum'ne piſciũ, tantum'ne cymbarum? Liuius ſexto belli Punici, leues cymbas, piſcatorias appellat: Quod per piſcatores (inquit) Tarraconenſes, nunc leuibus cymbis, nunc ubi eæ ſederent

uadis peruagatos per ſtagnum cōpertum habebat. uulgus nautarum qui Ligerim tranant uocat une ſentine. Diminutiuo autē cymbula uſus eſt Plinius in epiſtolis: quod uocabulum neſcio an dignum ſit quod recipiatur.

LENVNCVLVS inter piſcatorias naues ſumi poteſt, uel authore Salluſtio libro 1. hiſto. Indicit (inquit) forte per noctem lenunculo piſcandum. Vnde Annianus Marcellinus libro quarto, Lenunculos piſcatorios appellauit: & decimoſexto, lenunculum piſcātis. Cæſar autem ſecundo belli ciuilis, lenunculum poſuiſſe uidetur pro ſcaphis maiorum nauium.

REMECVLVS autem uel remieculus quid ſit plane ignoro, & corruptū omnino uocabulum eſſe putat Bayfius pro lenūculo. facillimus eſt enim lapſus ut quis remieculum pro lenunculo ſcribat. Vnde auſim affirmare apud Gellium libro decimo capi. 25. quo loco remieculi legitur, mendum ineſſe: legendumq́; lenunculi, quemadmodum in eodē loco pſumiæ pro proſumiæ corruptiſsime ſcriptum uidere poteris. Eſt autem proſumia (ut id obiter dicamus) ſpeculatoriæ nauis genus, quemadmodum inquit Feſtus. Plautus Amphitr. De nocte ad portum profectus ſum proſumia. Atqui ut ad lenunculum redeam: mirum hoc mihi maxime uidetur in uiro docto, cui cum nulla authoritas antiquorum ſuffragetur, auſus eſt tamen in ſuis commentarijs linguæ latinæ remeculum proferre, tanquam nauigij genus quo Lemnij uti ſolebant. Certe id nemo crediderit à Bayfio deſumptum eſſe, ſed fortaßis temere prolatum, ut permulta alia.

HORIA (inquit Nonius) nauiculæ piſcatoriæ genus eſt. Plautus: Malo hūc alligari ad horiam,

ut ſemper piſcetur, etſi ſit tempeſtas maxima. Idem Rudente: *Saluete horia mari fluctuoſo.* Idem ibidem: *Mea opera laboratur, & rate, & horia.* Prouerbiale dictum, pro omnem operam dare & impendere alicui rei. Ac de piſcatorijs ſatis, nunc ad fluuiatiles.

NAVES
fluuiatiles.

NAVES *fluuiatiles dictæ, quibus ſuper fluuijs commodè utimur, ſiue ad negotia, ſiue etiam ad traiectiones. alia enim ratione fabricantur atque eæ quibus ſuper mari utimur, ideoq; peculiarem appellationem ſortitæ ſunt,* batteaux ſur la riuiere: *quas qui Ligerim nauigant, uocant* chalantz. *Liuius primæ decadis libro decimo: Ibi captiuis proximo uico in cuſtodiam datis, pars fluuiatiles naues, ad ſuperanda uada ſtagnorũ apte planis alueis fabricatas: pars captiua nauigia armatis complent. Græci* ποτάμια πλοῖα *nominant.*

COMMODAE *etiamnum erant fluuiatiles naues ad pontes ſuper ipſis fluminibus faciendos: iunctæ enim permultæ huiuſmodi naues, atq; ad ſeinuicem applicatæ ac colligatæ, aſſeribusq; conſtratæ, pontem faciebant traijciendis exercitibus, & copijs machiniſq; bellicis cõmodiſsimum ac firmiſsimum. Cuiuſmodi pontis formam in Bayſij opere uidebis, ad antiquorum rationem depictam. Polybius in tertio: Cum (inquit) ſecundo die conſtitiſſet, flumenq; ponte fluuiatilibus nauibus impoſito iunxiſſet, Aſdrubali negotium dedit exercitum traijciendi, ipſe autem traiecto ſtatim flumine, reſponſa dabat legatis qui aderant.*

AD cuius rei commodiorem uſum, tum etiam, ut facilius ad ipſa maria tranſportari poſſent, ſi= quando pontibus nauibus conſtratis opus eſſet, Semira= mis (ut refert Diodorus) curauit conſtruenda nauigia fluuiatilia, quæ facile ſoluerentur: ut expedite magis tranſportari poſſent diſſoluta, iterumq; ubi uſus eſſet, compacta. Strabo 17. eiuſmodi naues πάκτωνας uocat, πακτοῦν enim compingere eſt.

TRAIECTORIAE naues, hoc eſt quibus flu= mina traijcimus, batteaulx paſſagiers, flettes de paſſeurs qui Ligerim tranant uocant une toue. ſtrictæ ſunt autem huiuſmodi naues ab utraq; parte. à Græcis, atque adeo Strabone πορθμεῖα πλοῖα dicuntur: πορθμὸς enim fretum eſt, unde porthmia, nauigia ad tranſfretandum apta, de quibus ſuperius in actuarijs.

CYMBAS quoque pro nauigijs fluuiatilibus ad transfretandum, ſiue traijciendum aptis apud au= thores legas. Virg. 6. Aeneidos de Charonte portitore:
—Gemuit ſub pondere cymba. Iuuenal.
Atq; una tranſire uadum tot millia cymba
Nec pueri credũt. Cymbam autẽ Charontis ἀκωπίαν uocat Lucianus.

INTER fluuiatiles ſunt lintres, quæ remis ageban= tur, ut palàm fit ex Cæſaris loco, ſeptimo commenta= riorum: Conquirit etiam lintres, has maximo ſonitu re= morum incitatas in eandem partem mittit. Officiumq; præſtabant conuehendarum per flumina mercium, aut aliarum rerum: quemadmodum ex Tullij exemplo pro Milone patet: Repente (inquit) lintribus in eam inſulam materiam, calcem, cementa, atq; arma conuexit. batteaux de charge ſur la riuiere. des bariquelles.

LINTRES, *pro alueis fluuiatilibus quos uocat Liuius, hoc eſt fluuiatilibus nauibus in arbore ſola excauatis, cuiuſmodi ſuper* Ligeri *fluuio plurimas uidimus, accepiſſe uidetur* Virg. *cum ait ſecũdo* Georg.
—*Cauat arbore lintres.*

SCAPHAM Plutarchus *in* Romulo *appellat quē alueum* Liuius *uocauit, in qua* Remus *&* Romulus *fratres ſuper* Tyberi *proiecti fuerant. Scapha enim non ſolum nauiculam ſignificat, ſed quicquid concauum in nauiculæ fluuiatilis formã factũ eſt:* ἀπὸ τοῦ σκάπτειν, *hoc eſt, à fodiẽdo: unde adhuc hodie* Veneti *uas illud marmoreũ, ſiue lapideũ excauatũ, in quo uaſa culinaria abluuntur, quodq́; impuras aquas in uicos, aut canales è domibus emittit, ſcaphã appellãt.* Vulgus *noſtrũ lauatoriũ uocat.*

Σκάφος *autem apud* Græcos *neutrum cum eſt, accipitur pro communi nauium cuiuſcunq; generis uocabulo: unde* σκάφη τετρηρικὰ καὶ σκάφη πεντηρικὰ, *pro nauibus quadriremibus & quinqueremibus dixit* Diodorus Siculus, *in uiceſimo. Sumitur & ſcaphos pro concauitate, & uentre nauis.* Vnde *ſcaphium pro uaſe, ut diximus in libello de* Vaſculis: *& etiam pro ligone eo quo exercebantur athletæ.* Iuuenalis:
Et *ride ſcaphum poſitis quum ſumitur armis.*

ALIOQVI σκάφη, *ſcapha, fœmininum apud* Græcos, *plane eſt tanquam in inſtrumẽto nauis: & ſi quis nauem cum inſtrumento emerit, præſtari ei debet ſcapha ſecundum* Labeonem, *in tractatu de fundo inſtructo.* Erat *igitur ſcapha longarum nauium, hoc eſt, longis nauibus inſeruiebat.* Nempe *ad anchoras circunducendas & referendas, item ad alligandas naues in portu, & ſiquando opus erat, ad uictum cõquirendum,*

& celeriter huc atq; illuc diuagandũ dum immineret periculum. uulgus noſtrũ uocat ung bachot. *Tullius ſecundo de inuentione: Poſtea aliquando ipſos quoq; uehementius tẽpeſtas iactare cœpit, uſqueadeo, ut dominus nauis, cum idẽ gubernator eſſet, in ſcaphã cõfugeret. Cæſar quarto cõmentariorũ: Quod cũ animaduertiſſet Cæſar, ſcaphas longarum nauium, item ſpeculatoria nauigia militibus compleri iuſsit. Cætera exempla uideto in Bayſio. Veneti* ſchipho & copano *nauium onerariarium uocant, id eſt* batello. les petis batteaux ſeruantz aux grandes nauires. *quidam uocant* une barguette.

HACTENVS *de fluuiatilibus. Nunc ad ea nauium nomina ueniamus, quæ in particularium uocabulorum explicatione dicta non ſunt. Ea autem nauium bellicarum titulo complectemur.*

NAVES bellicæ.

BELLICAS *naues, ſiue etiam militares (utrunq; enim eleganter dici poteſt) hoc eſt, quæ ad bellum, & militiã ædificatæ, & aptæ ſunt, Græci* ϛρατιωτικὰ πλοῖα *uocant,* nauires de guerre. *Quæ ſiue longæ ſint, ſiue etiam ex onerariarũ genere (quales ſunt quæ tribus interdum uelis, nõnunquam etiã quatuor per mare diſcurrunt) certe aliam formam, & apud antiquos, & apud nos quoq; retinuerunt, atq; eæ, quæ uel negotiatoriæ, uel traiectoriæ, aut actuariæ ſunt: quemadmodum ſequentia facile aperient.*

CONSTRATAE *enim naues (de quibus ſuperius in longis abunde diximus) quæ à Græcis* κα=

ταφρακτα dicuntur,ad differentiam aphractorum, quæ apertæ dicebãtur:nulla alia ratione quàm ad belli uſum inuentæ ſunt,nẽpe,ut tutius ex ijs, tanquam è muris quibuſdã,ac caſtris pugnaretur. nauires couuertes par les coſtez.

TVRRITAS præterea naues quis alia de cauſa factas primũ fuiſſe exiſtimet,quàm ad belli uſum? Cuiuſmodi naues habuiſſe Antonianos,in pugna illa nauali quæ ad Artium facta eſt cum Cæſarianis, liquet ex Dione:cuius locum integrum uideas licet in Bayſio, earumdemq; nauium formam,ac figuram. Quẽadmodum enim antiqui ſuper elephantis turres ligneas imponere commodum exiſtimarunt,è quibus, tanquam ductilibus quibuſdam caſtellis,depugnarent:ita etiã ſuper ipſo mari excogitarunt,nauibus turres ad libram imponere,non ſolum ad proram,ſed etiam ad puppim,ut inquit Appianus de bellis ciuilibus:unde turritas puppes dixit eleganter Virgilius in octauo:

Tanta mole uiri turritis puppibus inſtant.

Quod ne quis hyperbolice dictũ exiſtimet,facile id oſtendi poteſt ex Cæſaris loco libro tertio,de bello ciuili: Atq; (inquit) alteram nauem,quæ erat ad cuſtodiam ab Acilio poſita,pluribus aggreſſus nauibus,in quibus ad librã fecerat turres.

QVINETIAM roſtratæ naues ad belli uſum, ſine controuerſia primũ factæ atq; inuentæ ſunt. Cice.ſecundo,de inuent.Lex eſt apud Rhodios,ut ſi qua roſtrata in portu nauis deprehenſa ſit,publicetur. Aliæ enim naues quæ bellicæ non erant roſtris carebant: ut etiam ſpeculatorias (quæ celeres erãt & bellicæ) Liuius roſtra non habuiſſe dixerit. Inuenta autem roſtra ipſis nauibus,eadẽ ratione qua equis armatis in fronte aculei

*ferrei:ut dum ex ipſis depugnarent,etiam naues, ſuis ue luti armis in ſeimuicem impetum facerent, & aliæ alias ſuis roſtris rapacium quarundam auium uice confoderent,ac deprimerent.*Roſtris *enim nauium,antiqui concurrebāt.*Liuius *tertiæ decadis,lib.ſexto:*Itaq; *ex utraq; parte ſigno dato,cum roſtris concurriſſent,neque retro nauem inhiberēt:nec dirimi ab ſe hoſtem paterētur &c.* Vnde *inquit* Aulus Hirtius *de bello* Alexandrino, *Cæſa rem nauibus actuarijs,quia non eſſent magnitudine ſatis iuſta ad præliandum,roſtra impoſuiſſe.*Ea *autem pri mum inueniſſe* Piſeum *refert* Plinius *lib.ſeptimo,cap.57.*

IMO *etiam ut fortiores & duriores eſſent naues, ac magis armatæ, roſtra ijs ex ære fieri cœpta.* Vnde *æratæ naues eædem dictæ à* Virgilio *quæ & roſtratæ,in nono,ubi de nauibus* Troianorū *uerſis in deas,& nymphas maris:*

Hinc *uirgineæ (mirabile monſtrum)*
Reddunt *ſe totidem facies,pontoq; feruntur*
Quot *prius æratæ ſteterant ad littora puppes.*

*Cæſar ſecundo belli ciuilis:*Interim L. Naſidius *ab* Cn. Pompeio *cum claſſe nauium ſedecim, in quibus paucæ erant æratæ,*L.Domitio Maßilienſibusq; *ſubſidio miſſus.*Appianus *in* Mithridatico χαλκεμβόλυς *uocat.*Diodorus *enim lib.20* χαλκώματα *uocare uidetur,roſtra ex ære:alioqui roſtra alia* Græci ἐμβόλυς *appellant.*

PRAETORIAM *nauem inter bellicas iure annumerare debemus, quam* Græci ναυαρχίδα, & *nonnunquam* ϛρατηγίδα *appellant:noſtri uulgo capitaneā.nempe in qua is qui claßi, & exercitui nauali præeſt,ſiue prætor,dux,aut imperator fuerit (quem uulgus capitaneum appellat) ſedet & uehitur: pictaq; erat, &*

longe alijs ornatior, ac conſpectior, la capitaine. Liuius 7. belli Punici: Hinc cæteris terror iniectus, ut prætoriam nauem captam uiderunt.

NAVES autem ipſæ in bello ab hoſtibus captæ, captiuæ dicebãtur. nauires priſonnieres, ou gaignees ſur mer. Liuius tertiæ decadis libro tertio: Dum hæc Romani parant, aguntq́;, ad Philippum captiua nauis una ex ijs quæ Romam miſſæ erant excuſſa, fugit. Xenophon in ſecundo αἰχμαλώτους uocat: αἰχμαλωτίζω enim capio, & captiuos duco ſignificat.

PRAESIDIARIAE naues bellicæ, quæ in alicuius urbis uel portus præſidium collocabantur: Græci φυλακίδας uocant. Vnde Diodorus libro uiceſimo: Præſidiariæ (inquit) Carthaginiẽſium, ubi id reſciuerunt, confeſtim perſecutæ ſunt, la garniſon.

PRAECVRSORES autem, ſiue excurſores, aut ut Cæſar appellare maluit anteceſſores, naues erant bellicæ, leues, & celeres: quæ primos belli excurſus faciebant, maioresq́; & longiores naues antecedebant, primaq́; pericula experiebantur, auantcoureurs.

EAS uerò præcedebant exploratoriæ, & quæ explorandi cauſa præmittebantur, quæ Græcis νῆες πρόπλοι dicebantur. Latini interdũ alio uocabulo Græco uſi, Cataſcopia appellant: quod eſt apud Tullium quinto ad Atticum. Liuius ſpeculatorias uocauit, ut iam pauloãte diximus, ung eſpion.

Ac de his ſatis, nunc ad ipſas nauium partes, & inſtrumenta ueniendum

NAVIVM PARtes & inſtrumenta.

EXPLICATIS *quàm breuiſsimè à nobis fieri potuit nauium differentijs, ac nominibus: nõ alienum uidetur nunc ipſam nauem ſumere, & in ſuas partes diuidere, ut noſtri adoleſcentuli cognitis nauium nominibus etiam ipſas nauium partes perdiſcant. Imitabimur autem hac in parte noſtrum* Bayſium, *& à ſcalmo ſumemus exordium.*

SCALMVS, Græcis σκαλμὸς, Venetis la furcula, *noſtris Gallis* la cheuille: *dicitur lignum id in naui circa quod alligãtur remu, ut firmior ſit nauigatio: quod interdum excauatum eſt, ac crenatum, & feneſtratũ in apſidem ad retinendum remum, ne frequenti ac continuo motu huc atq; illuc facile diſsiliat, & ut facilius ac ſolidius impellatur.* Cicero de claris oratoribus: *At uero ut contra Craſsus ab adoleſcẽte delicato, qui cũ in littore ambulans ſcalmum reperiſſet, ob eamq; rem, nauem ædificare concupiuiſſet, exorſus eſt &c.* Vnde *actuariola decemſcalmi, & duorum ſcalmorum nauigia appellauit idem* Cicero *ad* Atticum, *ut ſupradiximus.* πλοῖον *quoq;* τρίσκαλμον *dixit* Plutar. *in* Aemilio: *hoc eſt, nauigiũ triũ ſcalmorũ.* Quin *& ſcalmũ pro cymba, id eſt, partẽ pro toto, negantibus uerbis, poſuit* Cice. 3. *officiorum*: Venit *ipſe maturè, ſcalmum nullum uidet: hoc eſt, tantũ abeſt, ut aut cymbam piſcatoriam, aut quiduis aliud uiderit, ut ne ſcalmus quidem nauiculæ apparuerit.*

A SCALMO *interſcalmium dictum, quod eſt ſpatium inter duos ſcalmos deſignatum in ipſa naui.*

Leſpace qui eſt entre deux rames ou cheuilles. *Qua dictione uſus eſt Vitruuius libro primo.* Diciturq; *interſcalmium in ipſis nauibus, quemadmodũ intercolumniũ in ædificijs.*

LATERA, les pans ou les coſtez de la nauire, *Græci* πλευρὰς *uocant.* Iulius *Pollux, item etiam Lucianus* τοῖχον εὐώνυμον καὶ δέξιον, *pro dextro ſiniſtróue nauis latere dixerunt.*

CARINA *apud Venetos nomen retinet,* la carena. *eſt autem ipſius nauis uenter & pars media. uulgus noſtrum uocat* les ceinctes, *quaſi cinctum nauis dicere uelit. Græcis* τρόπις *dicitur. Virgil.* 3. *Aeneidos:*

Dona dehinc auro grauia ſectóq; elephanto
Imperat ad naues ferri, ſtipatq; carinis
Ingens argentum.

Cæſar primo belli ciuilis: Carinæ primum ac ſtatumina ex leui materia fiebant: reliquum corpus nauium uiminibus contextum corijs integebatur. Statumina autem appellat Cæſar, ipſas ueluti nauium coſtas, hoc eſt ligna illa armata combæ infixa quaſi cuidam ſpinæ: quæ quemadmodum in animalium corporibus, uentrem atq; adeò ipſam nauis craßitiem conſtituunt. uulgus noſtrum uocat des courbes. *Cæterum alueum pro carina Salluſtius poſuit in Iugurthino: Neq; (inquit) alueos nauium inuerſos pro tugurijs habuere. Sed & carina pro tota naue, poëtica licentia apud Virgilium frequenter ſumitur. Vnde etiam apud eundem in* 8. *ubi de Euandri domo loquitur:*

—Paßimq; armenta uidebant
Romanóq; foro, & lautis mugire carinis.

Carinas pro domibus ſumit, ad carinarum modum ædificatis in ipſa Telluris æde, inquit Seruius.

A CARINA, *carinatus:hoc eſt,in modum cari næ formatus, ſiue carinam pro ipſa naue, ſiue pro uentre nauis ſumas.* Plinius: *Pectus homini latum tan tum,reliquis carinatum.* Idem enim *lib.9.cap.33.Conchas ſiue pectines ait ſeipſos carinare:hoc eſt,ſua ſibi concha inſtrumentum porrigere ad nauigandum,& ueluti ca- rinam quandam ex teſta effingere.*

FVNDVM *uerò nauis,quod* Græcis δρύοχος *di- citur(ut Polybij exemplo probat Bayſius) id eſt quod Veneti uocant uulgo* la columba. *Latinum autem uo cabulum nullum habet. Quod enim eſt fundamentum in domo,id eſt* δρύοχον *in naui. Sic dictum opinor, quòd omnem* δρῦν, *id eſt materiam nauis contineat. uulgus noſtrum uocat* le rable.

SENTINA *autem,fundum internum nauis eſt,in quam quicquid inſtillat corruptarum aquarũ de- fluit.uulgus noſtrum uocat* loſſec, *præſertim eorum qui naues fluuiatiles ad Sequanam regunt. Nautæ autẽ Ro- thomogenſes uocant* la quille. *Vnde quidam ita dictam ap pellant quòd hæ corruptæ male oleant ac ſentiãtur:hinc fortaßis ſentina grauis, à Iuuenale appellata. Græcis* ἄντλος *dicitur,à uerbo* ἀντλάω, *quod exhaurio ſignifi- cat. unde exantlare uocabulum apud latinos uſurpa- tum pro eodem.Plau.Sticho:*

Næ iſte ædepol uinum poculo pauxillulo
Sæpe exantlauit ſubmetrum ſcitißime.

Porrò exhaurire ſentinam latine & eleganter dici po- teſt.Tullius de Senectute:Cum alij malos ſcandant, alij per foros curſitent,alij ſentinam exhauriant. Lucianus id Græcè protulit, ὅτι γὰρ ἄντλος ἐπικέχυται. *Theodo- rus autem Gaza non infeliciter locum eundem uertit,*

ἔτεροι δ᾽ἵτινες ἀνιμῶνται τὸν ἄντλον. *Sentinam præterea non iniucunda translatione dixit idem in Catilinam, & pro lege agraria, item ad Atticum libro primo: pro rece ptaculo ſceleratorum hominum, uel etiam pro ipſis nebulonibus urbem coinquinantibus. Idem etiam ad Papyrium libro nono, ſentinam pro loco in Republic. infimo poſuit: quòd qui uectores in ſentina nauis ſedebāt, locum totius nauis infimum & infamem habere dicerentur. Conflictari quoq; tēpeſtatis & ſentinæ uitijs, dixit Cæſar tertio belli ciuilis: pro eo quod prius dixerat ſalo nauſeaq; cōfici, hoc eſt partim iactatione nimia propter tempeſtatem, partim ſentinæ fœtore debilitari: At ueteranæ legionis (inquit) milites iam conflictati & tempeſtatis & ſentinæ uitijs, non ex priſtina uirtute aliquid remittendum putauerunt.*

FORI *in naue potiſsimū oneraria & graui ſunt, quæ Græci* ἰδώλια *uocāt: nēpe tabulata in ſupiore nauiū parte ædificata circa ipſa latera, & ad puppim, quæ iter nauē perābulātibus præbēt: dicta (inqt Feſtus) quòd inceſsus ferant.* le tillac, le besle. *Bayfius interpretatur tabulata in naui, qbus nautæ per ipſam ferūtur: à ferendo igitur nomē habēt. Vnde foriculi apud Varronē pro tabulatis quæ poma ferāt, Græci oporothecas uocāt. Cicero, loco ſuperius adducto: Cum alij malos ſcandant, alij per foros curſitent. Satis improprie uertit Gaza* τῶν καταστρωμάτων. *ſunt enim cataſtromata, longarū nauium tegumenta circa latera: unde conſtratæ & contectæ naues dictæ, cataſtromatis munitæ, quemadmodum prius diximus. Suntq; ea nauibus tantum longis propria, hic autem de oneraria naue ſermo eſt. Itaque uel Herodoti exemplo fori, hedolia Græcis dicūtur. Qui cum Arionis*

ſabulam recenſet, ſic ait: καὶ στάντα ἐν τοῖσι ἑδωλίοισι διεξελθεῖν νόμον τὸν ὄρθιον. *Gellius libro decimoſexto ean dem fabulam narrans, ſic retulit ad uerbum: Stansq; in ſummæ puppis foro, carmen, quod orthion dicitur, uoce ſublatiſsima cantauit.*

PRORA, *Græcis etiam* πρῶρα, *uulgo* la proue, ou le chaſteau gaillard, *anterior & prior nauis pars: in qua qui gubernator ſedebat ut eam regeret, à Polluce proreta, à Xenophonte* πρωρεὺς *dicitur. Quod autẽ quidam in ſuis commentarijs, Virgilij locũ adducit in proræ exemplum:*

Quot prius æratæ ſteterant ad littora proræ: certe corruptum eſt, ſcriptum enim reperies puppes, etiam pro nauibus, ut pars pro toto ſumatur. Fortaſsis autem hic locus commodior fuiſset:

Anchora de prora iacitur, ſtãt littore puppes. Ad ipſam autem proram ſolebãt roſtra adfigi, quæ Græci ἔμβολα *appellarunt. Sed noſtri nautæ neſcio quid tranſuerſi cuiuſdam mali formam habentis proræ adfigunt, ad onera & uela ſubleuãda, quod uocant* le beau pre. *Id uero quia apud antiquos nõ reperi, mihi hactenus incertum fuit quod latinum nomen habeat. Cæterum* ἐπωτίδα *conijcit Bayſius eam eſſe proræ partem quæ utrinque ſtat ad latus roſtri, Latinum nomẽ non habet.*

PVPPIS, *Græcis* πρύμνα, *poſterior nauis pars*, la pouppe, ou ſuſain, ou pont & chaſteau de derriere. *Vnde locutio perelegans ab authoribus Græcis explicata*, πρύμναν κρούειν. *pro qua Tullius inhibere dixit. Inhibitio autem, remigium motum habet, & uehementiorem quidem remigationis nauem conuertentis ad puppim. Veneti uulgari uocabulo uocant* ziare. *Plura in Bayſio.*

ACROSTOLIA *Græcis dicebãtur extremæ nauiũ partes, tum in puppi, tum etiam in prora poni ſolita ornatus gratia: quæ facile euellebãtur cũ collibitum erat. quod multis Græcorum exemplis probat Bayſius. Atq; in more eſſe poſitũ apud antiquos oſtendit, ut naues uictrices ornarentur captiuarum acroſtolijs.*

MALVS *nauis à Græcis* ἱστὸς *dicitur*, le matz, ou matereau: *cuius (ut inquit Macrobius quinto Saturnalium) pars inferior, pterna: media, trachelus: ſuperior, carcheſium appellatur. Macrobij autem locum explicatum & emendatum ex Græcorum authorum collatione, apud Bayſium uideto. Nunc ad uela.*

ANTENNAE, *Græcis* κεραίαι, *uulgo* les uerges du trac ou de lappareil, *ligna ſunt per tranſuerſum in malis poſita, ad quæ uela adalligantur. Plinius libro ſeptimo: Vela Icarus, malum & antennam Dædalus inuenere. Huius autem extremæ partes cornua appellantur. Vnde Virgilius in Aeneide:*

Cornua uelatarum obuertimus antennarum.

CAVETO *autem ne cum quodam dicas, cornua mali extremas partes eſſe. male enim ille legerat Bayſium, & corruptam Macrobij lectionem emendare non potuit. Cæterũ noſtri nautæ quo facilius antennas retinerent ac cohiberẽt, ne cũ ipſo uelorum põdere inferne*

decidèrent, dum per tempeſtates paulò altius ſubleuarentur: nouum inſtrumenti genus inuenerunt, rotundis quibuſdam & leuibus globulis in ſemuicem connexis factum, in anguli cuiuſdam formam: id uocarunt la raque, Latinum autem uocabulum nondum reperi.

VELVM, Græci ὀθόνην dicunt, & ἱστίον ut probat Bayfius, la uoile, ou lappareil. dicitur etiam ἄρμενον eleganti uocabulo. unde in Iulio Polluce nauis Antigoni τριάρμενος appellata, quæ tria uela haberet trinosq; malos. Veli autem pars ea quæ acutior, & inferior ad nauis latus religatur, modoq; contrahitur, modo relaxatur, Pes à latinis, à Græcis ποῦς dicitur: ut ex multis tum Græcorum tum etiam latinorum locis inter ſe collatis oſtendit Bayfius.

VELIS autem propria quædam uocabula, & locutiones nonnullæ accommodari ſolent: quibus etiam metaphorice ſumptis eleganter uti ſolemus. Velificari enim, pro uela in altum expandere, ut nauigemus, dicitur: unde, Velificari honori ſuo per translationem, pro magnopere conari, quacunque id uia fieri poßit, ut honores aſſequamur. Item etiam pleraque alia, quorum exempla in Theſauro linguæ latinæ, & Bayfij uigilijs permulta uidere poteris. Vela enim dare dicimus, & Vela ducere, & Vela facere, & Vela pandere, & Vela uentis permittere pro eodem: hoc eſt, altum petere, ut dixit Liuius, laſcher la uoile au uent. Per translationem autem, pro uiam aperire & munire ac patefacere, atque aggredi opus aliquod. Dicimus item ad obliquos uentos hinc atque illinc transferre uela ex Liuio, caler la uoile aux mauuais uentz. Item Velis paßis prouehi ad aliquid ex Cicerone: & Velis remiſq; aliquid fugere ex eodem,

quod Græci dicunt, ἐπαράμενοι τὰ ἀκάτια φεύγειν. Item ueliuolum mare ex Virgilio: ueliuolantes quoque naues, quæ ſuis uelis actæ quodammodo uolare uidentur, ex Cicerone. Quorum exempla breuitatis ergò prætermittimus, ut uel hanc occaſionem iuuenculis relinquamus Bayſium conſulendi.

VELVM maius nauis artemonem quidam uocât, ut in actis apoſtolorum ad calcem legitur, uulgò le grand appareil. Iulius Pollux acatium uocat, item etiam Plutarchus: quorum loca latiſsime explicata, uideto apud Bayſium. Artemonem autem lartimon uulgus nautarum, non id quidem uocant quod uelum maius appellamus, ſed ueluti medium quendam malum tranſuerſum in puppi collocatum ac prominentem, qui & oneribus ſubleuandis, & etiam uelis quæ in puppi ſunt retinendis ac ſurſum erigendis ſeruit. Nihil autem ſimile in antiquis nauibus reperi. Quapropter latinum nomen mihi adhuc incertum eſt.

MINVS autẽ uelum Græcis δόλων, Latinis dolo dicitur. Vnde Dolonibus erectis altũ petere dixit Liuius quartæ decadis lib. ſexto: quod etiã paulopoſt, ſublatis, dolonibus effusè effugere protulit. Dolonẽ præterea pro teli genere ſumpſit Plutarchus in Tyberio.

VELVM quod à tergo eſt & retrorſum panditur in naui, ἐπίδρομος uocatur à Iulio Polluce.

CARBASA quoque & Suppara pro uelis apud antiquos ſumi perſæpe uidemus, præſertim poëtas, apud quos licentia neſcio quid authoritatis ſemper præbuit: ob id certe quòd delicatiora uela, carbaſino lino (quod miræ tenuitatis erat) apud Hiſpanos fieri ſolerent. Ita etiã ſupparina tela, quæ inter alias delicatiſsima

erat, & ſubtiliſsimæ tenuitatis: ut ea puellæ ornatus gratia ſuperinduerentur. eundemq́; uſum præſtabãt (inquit Feſtus) ſuppara, quem & ſubuculæ & camiſiæ. Carbaſa pro uelis ſic ſumpſit Virgilius:

—Et auræ
Vela uocant, tumidoq́; inflatur carbaſus auſtro.

Suppara autem apud Lucanum ſic legas:

—Imaq́; pandens
Suppara uelorum perituras accipit auras.

QVOD *autem ad conſtratarum nauium partes ſpectat, id notandum eſt. Si erat cõſtrata tectaq́; nauis, inædificari ſolere turriculas à dextra ſiniſtraq́; eius parte, tam in prora quàm in puppi. Quæ autẽ ligna turres ſuſtinebant, à Polluce* πυργοῦχοι *dicebantur.*

CATASTROMATA *uero in medio erant, tectisq́; nauibus nomina dabant: è quibus decertabatur, & in quibus erant homines armati, quos propugnatores uocat Tullius ſeptima in Verrem. Polybius in primo: In ipſis (inquit) faucibus portus, adnauigabat, habens armatos propugnatores, paratosq́; ad pugnam uiros, qui in cataſtromatis & foris erant. Fortaſſe (inquit Bayſius) non ineptè dixerimus cataſtromata ea eſſe in naui quæ uulgo dicuntur* garides: *niſi mauis dicere in locum eorum uulgo nos uti* des baleſtrieres.

TRANSTRA *in naui ſunt ſedilia, in quibus erãt remiges,* les bancz. *Virgilius:*

Conſidunt tranſtris, intentaq́; brachia remis
Intenti expectant ſignum.

REMI *à Græcis* κῶπαι *dicuntur, quòd Plinio authore, à Copis populis primum inuenti fuerint,* des raines ou auirons. *Inde* κωπηλατεῖν *quidã latini remigare*

dixerunt.Dicitur & κώπη Luciano, molæ quaſi manubriū:propterea quòd tanquā remus agitatur in gyrum. Dicitur & eidem authori remus ἐρετμός. Cuius partem latiorem Græci πλάταν uocant.Remorū autem ordinem extremum & ueluti remigium, ταρσοὺς appellant:unde, quod Latini eleganter remos detergere & defringere dicunt, Græci ταρσοὺς θραύειν proferant, uel παρασύρειν ταρσούς. quas locutiones multis exemplis probat & explicat Bayſius.

REMIGES, les galiotz, à *Græcis* ἐρέται *dicūtur, à Liuio etiam multis in locis,ſocij nauales:quod cū eo uocabulo reſpondere oſtendit Bayſius quod Græci* πληρώματα *dicunt, Veneti uulgo uocant* la ciurma. *Quanquam tamen Lucianus in ueris narrationibus pliromata, pro nauigijs inſtructis & armatis ſumere uideatur.*

REMIGES *autem qui cum opus erat decertabant & propugnabant,atq; utrūq; miniſterium præſtabant, Græci* ἀντερέτας *uocauerunt &* μαχίμους *&* προσκώπους, *ut ex locis Thucydidis probat Bayſius.* ἀπνεύστους *autem uocat idem author,otioſos & liberos uectores à remigandi labore.*

REMIGES *præterea qui in prima parte ſunt longæ nauis ad proram,uocantur à Græcis thalamitæ uel thalamij:qui autem in medio ſupra arborem, zygitæ:qui uerò in tertia parte ad puppim,thranitæ dicuntur. Quod ut rationi conſonū eſſe oſtendat Bayſius, longa diſceptatione locorum inter ſe collatorum palàm fecit. Nunc ad inſtrumenta.*

ANCHORA *in naui quid ſit notius eſt, quàm ut explicari debeat: Græci* ἄγκυραν *uocāt,* lancre. *Eſt enim dens ferreus,quo uel in portu uel in medio mari*

*firmatur ac retinetur nauis:quo tempore in ſalo eſſe dicitur,ut ſtatim initio huius libelli docuimus.*Vnde Virg.1. Aeneidos,*Anchoram dixit alligare naues unco morſu.* Hinc etiam *Soluere anchoras de phaſelo dixit* Cicero ad Atticum: *quod idem in* Verrem *actione ſeptima,*Vela *facere,& Præcidere anchoras,* Item Liuius *tertiæ decadis libro ſecundo, Anchoras uellere protulit,* deſancrer: *cui contrarium eſt, Iacere anchoras: & cætera id genus:* ancrer,prendre terre.

ANCHORALIA (*ut etiam de funibus nauiũ dicamus*) *dicũtur ij funes quibus religata eſt anchora,* les cables. Vnde Liuius *loco ſupraſcripto:* Vt ne *quid teneat,anchoralia (inquit) incidunt.Cæſar ſecundo belli ciuilis,anchorarios funes appellat.*

ERANT *& alij funes quibus poſt firmatam anchoris nauem ipſa in portu religabatur, ut ſtabilior eſſet.*Græci ἀπόγαια, *uel* ἐπίγαια,*uel etiam* ἀπόγεια. *uulgus noſtrum uocat* la fermeuſe. *Latini ora appellarũt.* Vnde *oram ſoluere apud* Quintil.*pro recedere à portu.* quod Lucia.τὰ ἀπόγεια λύσαντες *in* Hermotimo *dixit.* Liuius 3.*deca.lib.2:* Vixdum *omnes conſcenderant, cũ alij reſoluunt oras,alij anchoram uellunt.*Prymneſia *etiam* Græci *uocant.*Plura *apud* Bayſium.

RVDENTES *autem,funes erant alij nautici qui bus uel onera ſubleuabãtur,uel uela ſurſum erigebãtur,ac deorſum deprimebãtur,* le cordage,les haultbancz. *dicti quòd cũ agitãtur ſtridorẽ emittant,ut quaſi rudere audiantur.*Vnde Virgil.*Inſequitur clamorq; uirûm,ſtridorq; rudentum.*Cicero *autem rudentum ſibilum appellauit.*Rudens Græcis κάλως *dicitur,* les chables: *quãquam calos etiam pro ſcala funibus contexta,qua in corbem*

aſcenditur, ſumi poßit. uulgus nautarum Rothomagen*ſium uocat* les figures. *Cæterum Plautus, rudẽtem pro ora accipere uidetur.*

FVNES *item opifici dicũtur quibus antenna huc atque illuc circunducitur, ut uela uentus obſecundent.* Vulgus *nautarum uocat* les ualenſines.

PALVS *autem dolatus in acumen, & cuſpide præferratus, qui nauis religandæ cauſa in littore figebatur, antiquis dictus eſt tonſilla. Actius*: Tacete, & *tonſillas in littore edite.* ung pieu. *Plautus autem, prymneſia pro tonſillis poſuit.*

CLAVVS *in naui, id eſt ad quod gubernacula copulantur,* le garrot. *quem nauis magiſter & gubernator in puppe ſedens dabat operam, ut rectum teneret. unde prouerbium à* Quintiliano *uſurpatum lib. 2: Dum clauum rectum teneam: id eſt, dum meo fungar officio. Clauum etiam tenere* Reip. *uel alterius rei, pro gubernare, à* Cicerone *eleganti metaphora dicitur.*

GVBERNACVLA *in naui dicta; quæ clauo adhærebant, quæq; is tractabat in puppi qui gubernator & dominus nauis à* Cicerone *appellatur, à* Græcis *autem* κυβερνήτης, le patron. *dicta ſunt etiam ipſis* πηδάλια, *quæ à noſtris gubernacula,* les gouuernaulx.

QVI *uero in prora ſedebat, ut etiam nauem regeret iubẽte tamen gubernatore, à* Græcis πρωρεοὺς καὶ πρωράτης, *à* Latinis *proreta dicebatur.* Apud Iureconſul. *in lege* Cotem. §. *dominus. ff. de publicanis.*

PARASEMON *quoq; nauis in prora collocabatur, hoc eſt nauis inſigne.* Naues *enim fere omnes habebãt inſigne ſuum quod in prora adfigebatur & erigebatur, ut inde cognoſci facile poſſent. aliæ enin* Iſidem

deam,aliæ anſerculos,aliæ hircos,aliæ arietes pro inſignibus ſuis geſtabant:quēadmodū latiſſime docet Bayſius.Sed & anſerculus fere omnibus cōmunis erat,atque in puppi collocabatur:quod facile agnoſcas ex loco Luciani in ueris narrationibus.Græcis χηνίσκος *dicitur.*

PERPENDICVLVM *illud nauticum omittendum non eſt inter inſtrumenta:quod ſiue plumbeum fuerit,ſiue alterius materiei,à Græcis* βολὶς *appellatur,cuius mentio facta eſt in actibus apoſtolorum. Eſt autem pondus funiculo affixum, quo demiſſo,nautæ explorant maris altitudinem dictum* ἀπὸ τοῦ βάλλειν, *hoc eſt à mittēdo ſiue iaciendo.*

ERANT *etiamnum cōmunia quędā inſtrumenta nauibus præſertim bellicis,quibus naues retinebantur ut cominus pugnarēt. Cæſar manus ferreas,& harpagones appellat,* crochetz a harper les nauires: *Ii (inquit) manus ferreas,& harpagones parauerāt.Græci* χειροσιδηρὰς καὶ ἅρπαγας *nominant:quorū inuentorē Anacharſim fuiſſe refert Plinius.Erant & corui de quibus Polybius, atq; alia inſtrumenta:quæ potius rei militaris tractationi propria ſunt quàm ut inter nauium partes hic adſcribi debeant.Itaq; de his plura dicere,ſuperſedebimus.*

HAEC *autem ſunt quæ ex Bayſij doctiſſimis uigilijs in adoleſcētulorū gratiā breuiter collegimus. Quæ (quēadmodum initio diximus) ſi quidē digna uidebūtur quæ legi debeāt,ipſius authoris beneficio ac beneuolētiæ habēda eſt ab ijs gratia.Nos enim hac in re nihil præſtitimus quod unuſquiſq; apud ſe facile colligere non poſſit:Fatendū eſt enim,& ingenuè proloquēdū:ne quiſquam fortaſſis credat,nos ex alienis laboribus fructum aliquem,aut etiam laudem uel minimam quærere uelle.*

FINIS.

INDICES DVO COPIOſſIMI, quorũ prior, dictiones omnes Græcas & Latinas: poſterior uulgaria omnia tum gallica tum etiã externa uocabula quæ in libello De Re Nauali explicantur continet.

A

Acatium ambireme 47
ἀκάτιον ἀμφήρικον ibidem
ἄκατος 47
Acroſtolia 65.73
Actuariæ naues 44
Actuaria minuta 46
Actuariolum 46
Actuariolũ decẽſcal mi ibi.
Actuar. miniſtratoriũ 50
Actuarium quinquaginta remorum 50
Actuar. trigĩta remorũ 50
Actuariũ uigĩti remorũ 50
Aedificare claſſem & ornare 11
Aedificare naues 11
A ratæ naues 19.58
Aerea roſtra 58
αἰχμαλωτὶς ναῦς 59
ἁλιὰς, ἄδος 51
ἁλιευτικὸν πλοῖον 51
Altum petere dolonibus erectis 67
Alueus, fundamẽtũ na. 23
Alueus pro naue 23
Ambraciotides 20
Anchora 69
Anchoralia 70
Anchorarij funes 70
Anglicæ naues 20
Anſerculus 72
Antennæ 65
ἄντλος 62
ἄντλον ἐκκεχῦσθαι, *ſentinam exhaurire* 62
Aperta nauis 14.28
ἄφρακτα 28
ἀπόγαια 70
ἀποσαλεύειν 15
Aquariæ naues 38
Arenariæ naues 38
Argò nauis 26
Armare naues 13
Armata 10
Armata nauis 13
ἄρμενος 66
Armiger 38

Arſenale Venetorum 9
Artemo 67
ἄρτος ναυτικὸς 10
Arundo 25
ἀυτερῖται 69

B

Βαρεῖαι 37
Bellicæ naues 56
Biremes 29
Biremes hemioliæ 31
Biremes leues, celeres & expeditæ 29
Biſcoctum 10
Βολὶς 72
Bononienſes naues 20

C

Κάλως 71
Cantus nauticus 10
Capitaneus, & caput armatæ marinæ 9
Capitanea nauis 19
Captiuæ naues 59
Caraca Britannica 20
Carbaſa 67
Carbonariæ naues 17.38
Carcheſium 65
Carina 22
Carina pro tota naue 61
Carina uenter nauis 61
Carinatus 62
Κατάφρακτα 14.28.57
Κατασκοπικὰ πλοῖα 48
Cataſcopium 48
Κατέδυσε 14
Cataſtromata 68
Caudicæ naues 20
Celeres 48
Celetizontes pueri 48
Celeuma nauticum 10
Celocem operam dare 42
Κελήτιον 48
Celox 48
Celox celeris 48
Celox piratica 47
Centaurus nauis 20.21
Κεραίαι 65
Cercuri 48
Χαλκέμβολα 58
Χαλκώματα 58
Χεῖρες σιδήρεις 72
Chiæ naues 20
Χηνίσκος 72
Claſſem ædificare, & ornare 11
Claßiarij milites 10
Claßis 10
Claßis depreſſa 14
Claudianæ naues 20
Clauus 71
Clauum Reip. tenere 71
Codicariæ naues 20
Colligere nauigia 7

Cōchæ ſeipſas carināt 62
Conductum nauigium 7
Conflictari tempeſtatis & ſentinæ uitijs 63
Conſcendere abſolutè 16
Conſcendere nauem 16
Conſternere naues 14
Conſternere paludes pontibus 14
Conſtratæ naues 56
Conſtratæ naues, tēpeſtatibus et pcellis marinis 14
Cōſtrata na. & tecta 14.28
Conſtruere nauem 11
Conteсta nauis 14
Cōtēdere uelis & remis 27
Κωντῶτα 23
Contegere naues 13
Κῶπαι 69
Κώπη 69
Κωπηλατεῖν 46.68
Κωπήρη 46
Corbis 41
Corbitæ 41
Corbitam operam dare 42
Corbitare 42
Corbita tardior 41
Cornua 65
Corui 72
Κερότερα 37
Creticæ naues 20
Cybea 42
Κυβερνήτης 71
Cymba, cymbium 51
Cymba fluuiatilis traiectoria 54
Κύμβη, κύμβιον 51
Cymbula 52

D

Dare corbitam operam & celocem 41
Dare uela 66
Deceres 35
Decemſcalmium 46
Deciremes 35
Delphinophori holcа. 20
Deppœnæ naues 20
Depreſſa claßis 14
Deprimere naues 14
Deſcēdere ad naues uel nauiculas 15
Detergere remos 69
Dextrum & ſiniſtrum nauis latus 61
Διαβαίνειν τὸν ποταμὸν 8
Dicrota 29
Δικωπία 54
Differentiæ particulares nauium 26
Διήρεις 29
Dißipatum & diſſolutum nauigium 7

Δωδεκασκάλμιον πλοῖον 46
Δωδεκήρης 36
Dolo 67
Δόλον 67
Dolonibus erectis altum petere 67
Dolonibus ſublatis effuſe effugere 67
Δρύοχος 62
Ducere uela 66
Dū clauū rectū teneā 71
Duodecim ordinū naues 36
Duorū ſcalmorū nauig. 60

E

ἑκκαιδεκήρης 36
ἑδώλια 63
Εἰκόσορος 50
ἕλκω 37
Elicere naues 13
ἔμβολα 58.64
Eneres 35. ἐννήρεις 13
Enneres 35
ἐπακτῆρες 51
ἐπακτρία 50
ἐπακτρὶς 51
ἔπακτρον 51
ἐπακτροκέλης 47
ἐπαράμενοι τὰ ἀκάτια φεύγειν 67
ἐπιβάδες, ἀπιβάτιδες 45
ἐπιβαίνειν 16
ἐπίγαια 70
ἐπίδρομος 67
ἐπωτίδες 54
ἐφόλκιον 50
Erectis dolonibus altum petere 67
ἐρέτται 69
ἐρετμός 69
Eſſe ĩ ſalo na. qū dicitur 15
Exantlare 62
Excurſores naues 59
Exercitus naualis 10
Exhaurire ſentinam 62
Ex naufragio tabula 11
Exploratoriæ naues 47.59
Extremus remorū ordo 69
Exuuiæ nauticæ 10

F

Fabricare nauigia 12
Facere nauem 12
Facere naufragium 15
Facere uela 66
Fluuiatiles naues ſolubiles à Semiramide inuētæ 54
Fori 63
Foriculi ibidem
Franciſcis nauis regia 19
Frangere nauem 15
Frumentariæ naues 17.38
Fugere aliquid uelis remisq; 66

Fundare naues, affirmare anchoris proiectis 12
Fūdare naues, et ſtatuere 12
Fundū internū nauis 62
Funes anchorarij 70
Funes nautici 10
Funes opiferi 71

G

Gaulus 42
γαυλὸς 42
Geraria nauis 37
Gubernacula 71
Gubernator 71

H

Harpagones 72
Hedolia 63
Hendeceres 35
Hepteres 35
Hermionides 20
Hexeres 34
Hippagines, hippagogi, hippegi 41
Holcades delphinophori 28
Horia 52

I

Iacere anchoras 70
Iaſon primus longa naue uſus 26.27
Inhibere 65
Inſtruere naues 13
Inſtrumenta nauium 60
Interſcalmium 60
ἱςίον 66
ἱςὸς 65
Iſtricæ 20
Italicæ 20

L

Laconicæ 20
Latera nauium 61
Lauatorium quod uulgus noſtrum uocat, id Veneti ſcapham dicunt 55
Lembi expediti 49
Lembi fluuiatiles 50
Lembi maiores 49
λέμβος 49
Lembus 49
Lembi in uſu præcurſoriarum nauium 49
Lenunculus 52
Leucadiæ 20
Λιβυρνίδες 30
Liburni 30
Liburnicæ 30
Ligna pro nauibus apud Venetos 10
Lintres 54
Lintres pro alueis 55
Lintres monoxylæ 26
Lutariæ naues 17
λύσαι τὰ ἀπόγεια 70
λῃςρικὰ πλοῖα 47

M

μακρὰ πλεῖν 27
μάχιμοι 69
Magnum nauigium 7
Maius et minus uelū na. 67
Malus 65
Manus ferreæ 72
Mare ueliuolum 67
Maſsilianæ 20
Megarides 20
μικρὸν σκαφίδιον 50
Mileſiæ 20
Militaris nauis 39
Milites claſsiarij 10
Miniſtratoriū actuario. 50
Minuta actuaria 46
Moneres 29
Monocrota 8
Monoxylæ lintres 23
Myoparones 43
Myoparo piraticus 47
Miriophori 18

N

Nauale 9
Nauale prælium 9
Nauales ſocij 10.69
Naualis apparatus, crimē, triumphus, tuba 9
Naualis exercitus 11
Ναυαρχὶς 19.58
Nauarchus 9
Nauclerus 10
Naues cratæ 19.58
Naues actuariæ 44
Naues aquariæ 38
Naues arenariæ 38
Naues bellicæ 56
Naues cæſis ſalicibus et uiminibus cōtextis, ac corio circūuolutis, factæ 24
Naues carbonariæ 17.38
Naues captiuæ 59
Naues caudicæ 20
Naues codicariæ 20
Naues conſtratæ 56
Naues exploratoriæ 47.59
Naues excurſores 59
Naues ex longis, & onerarijs mixtæ 43
Naues farinariæ 17
Naues fœnariæ 45
Naues fluuiatiles 17.53
Naues frumentariæ 17.38
Naues graues 37
Naues lignariæ 17.38
Naues longæ 27
Naues lutariæ 17
Naues magnæ 18
Naues onerariæ 37
Naues papyro, ſcirpo, & arundine contextæ 24
Naues paruæ 19

Naues piſcatoriæ 50
Naues præcurſores 59
Naues præcurſoriæ, et præ nauigantes 48
Naues præſidiariæ 59
Naues roſtratæ 19
Naues ſpeculatoriæ 47
Naues traiectoriæ 54
Naues turritæ 18.57
Naues ueliuolantes 67
Naufragia, ac bonorum di reptiones 11
Naufragium 11
Naufragium facere 15
Naufragiũ gloriæ facere 11
Naufragus 11
Nauibus uerba propria 12
Nauicella 8
Nauicula 7
Nauicula duorũ ſcalmo. 8
Nauicula parua 8
Nauicula piſcatoria 51
Nauicularius 22
Nauigare 8
Nauigare Antyciram 8
Nauigare in Britanniã 8
Nauigare in Indos 8
Nauigare in Maßiliam 9
Nauigatio 6
Nauigia actuaria 44
Nauigia duorũ ſcalmo. 60
Nauigia predatoria 47
Nauigia ſeruilia & miniſtratoria 44
Nauigia uectoria 44
Nauigiolum 7
Nauigium 6
Nauigiũ actuariolum 54
Nauigiũ triũ ſcalmorũ 60
Nauis 5
Nauis aperta 15
Nauis armata 13
Nauis bonorũ omnium 6
Nauis capitanea 58
Nauis conſtrata, & contecta, uel tecta 14
Nauis geraria 37
Nauis in portu, ſalo, uel littore 15
Nauis mille ducentorũ tonnellorum 18
Nauis militaris 39
Nauis palearum 17
Nauis prætoria 19
Nauis uinaria 17.38
Nauium partes & inſtrumenta 60
Nauium particulares differentiæ 26
Nauium primus uſus 21
Nauiũ roſtris antiqui concurrebant 57

Nauium tyrocinium 7
Ναῦς 5
Ναῦσταθμος 9
Nautæ 10
Nauticæ exuuiæ 10
τὸ ναυτικόν 10
Nautici funes 10
Nauticum celeuma 10
Nauticus cantus 10
Nauticus panis 10
Νεώρια 9
Νεώσοικοι 9
Νῆες πρόπλοι 59
Νίκης στρατηγίς 11
Nodũ in ſcirpo quærere 24
Nomina nauiũ ab ĩſigni 20
Nomina nauiũ ab inuentoribus 19
Noïa nauiũ ab uſu dedu. 17
Nomina nauiũ à curſu uel ſtatione 18
Nomina nauiũ à forma 18
Noïa nauiũ à miniſterio 18
Nomina nauium à patria deducta 20
Noïa nauiũ à prĩcipatu 19
Nomina nauium à principibus deducta 19
Nomina nauium à rebus quas geſtant 17
Nomina nauium quæ latius patent 16
Nouem ordinũ naues 35

O

Octeres 35
ὁλκάδες 17. 37
Onerariæ naues 17. 37
Operam corbitam, & celocem dare 42
Opiſtri funes 71
ὁπλιταγωγὸς ναῦς 38
Ora 70
Oram ſoluere 70
Ordo extremus remorũ 69
Ornare claſſem 12
ὀθόνη 66
ὀξὺ κέλητιον 48

P

πάκτωνες 54
Palearum nauis 17
Pandere uela 66
Panis nauticus 10
Papyrum 24
Paraſemon 71
παράσημον 20
παρασύρειν ταρσοὺς 69
Pars media nauis 61
Partes nauium 60
Particulares nauium differentiæ 26
Parua celox 48
Paruæ naues 19

Parua nauicula 8
Parua ſcaphula 50
Paruulum nauigium 7
Paruum nauigium 7
Pectines ſeipſos carinãt 62
πειρατικὰ πλοῖα 47
πεντεκαιδεκήρης 36
πεντηκόντορος 50
Pentiremis 33
πεντήρης 33
περίνεοι 69
Permittere uela uentis 66
Perparuum nauigium 7
Perpẽdiculũ nauticum 72
Pes 66
Petere altũ dolonibus erectis 67
Phaſeli 43
Phœniceæ 20
φορτηγικὸν πλοῖον 37
φορτηγὸς 17
φυλακίδες 59
πηδάλια 71
Piratica celox 47
Piraticus myoparo 47
Piſcatoriæ naues 50
Piſcatoriæ nauescõtectæ 14
Piſcatoria nauicula 51
Piſcatoria ſcapha 51
Piſtris, triremis leuis 32
πλάτα 69
πλευραὶ 61
πληρώματα 10.69
πλοῖα κατασκοπικὰ 48
πλοῖα λῃστρικὰ καὶ πειρατικὰ 47
πλοιάριον 7
πλοῖα πορθμεῖα 54
πλοῖα ποτάμια 53
πλοῖον 7
πλοῖον ἁλιευτικὸν 51
πλοῖον δωδεκάσκαλμον 46
πλοῖον τρίσκαλμον 60
πλόος, nauigatio 7
Pontes fluuiatilibus nauibus conſtrati 54
Pontones fluuiati. 40.46
Pontones militares 39
Pontones remis acti 49
πόρια στρατιωτικὰ 39
πορθμεῖα 40
πορθμεῖα κωπήρη 40
πορθμεῖα πλοῖα 54
πορθμὸς 54
ποτάμια πλοῖα 53
ποῦς 66
Præcurſores naues 59
Præcurſoriæ & prænauigantes naues 48
Prædatoria nauigia 47
Prætoria nauis 19.58
Præſidiariæ naues 59

Priſtis 21
Producere naues ex naualibus 13
πρόπλοι 59
πρόπλους ναῦς 48
Prora 64
πρωράτης 71
Proreta 64
πρωρεὺς 72
πρόσκωποι 69
Proſumia 52
Prouehi ad aliquid uelis paßis 66
πρύμνα 65
πρύμναν κρούεσθαι 65
Primus nauium uſus 21
Prymneſia 70.71
Pſumia pro proſumia 52
Puppis 65

Q

Quadraginta ordinum naues 36
Quadringentis remigibus agebatur qnqueremis 34
Quadriremis 32
Quatuordecim ordinũ naues 36
Quĩdecim ordinũ naues 36
Quinquaginta remorum actuarium 50
Quĩqueremes ãtiquorũ celeritate et curſu lõge anteuertebãt q̃driremes 34
Quinqueremis 33

R

Ratiarius 22
Ratis 22
Ratis ſcirpea 25
Recedere à portu 70
Reficere naues 13
Regina anglica 19
Rei familiaris naufragiũ 11
Remeculus, remieculus pro lenunculo 52
Remi 63
Remiges 10.69
Remis uelisq; aliquid fugere 66
Remorũ extremus ordo 69
Remos detergere 69
Remulco nauem trahere 15.39.40
ῥυμουλκεῖν 15.39
Rhodiæ naues 20
Roſtra 66
Roſtra ex ære 58
Roſtratæ naues 19.57
Roſtris nauiũ antiqui concurrebant 57
Roſtrum tridens 65
Rudentes 70
Rudẽtum ſibilus 70

S

Salo nauſeaq; confici 63

Salum 15
σάμαια nauis 20
Scalmus 60
Scaphæ tectæ 14
Scapha pro alueo 23.55
Scapha ꝓ uaſe culinario 55
Scapha piſcatoria 51
Scaphium 55
Σκευοφόρα κτήνη 37
Σκάφη, in inſtrumento nauis eſt 55
Σκάφη πεντηρικὴ 55
Σκάφη τετρηρικὴ 55
Σκαφίδιον 50
Σκάφος cõmune nauium uocabulum 55
Σκάφος, concauitas & uenter nauis 55
Σκάφος ἐυτελὴς 51
Scaphula 50
Σχεδία 22
Schedion, extẽporaneũ 22
Scirpea ratis 25
Scirpus 24
Sedecim ordinũ naues 34
Seleucides 19
Sentina 62
Sentinam exhaurire 62
Sentina ſceleratorum receptaculum 63
Septem ordinum nauis 35
Seruilia & miniſtratoria nauigia 44
Sex ordinũ nauis 34
Sibilus rudentum 70
Sicilianæ 20
Σιτηγοὶ 17.38
Socij nauales 10.69
Soluere anchoras 69
Soluere oram 70
Solubiles naues fluuiatiles 54
Speculatoriæ naues 47
Speculatoria nauigia 7
Statumina nauium 61
Στόλος 11
Στρατιωτικὰ πλοῖα 56
Στρατιωτικὰ πόρια 39
Στρατιώτης 39
Στρατηγὶς 58
Subducere naues 16
Suppara 67
Syracuſiæ 20

T

Tardior corbita 41
Ταρσὸς 69
Ταρσοὺς παρασύρειν 69
Ταρσοὺς θρανᾶν 69
Tectæ naues 14.28
Tegere naues 13
Tẽpeſtatibus et ꝓcellis marinis cõſtratæ naues 14
Tempeſtatis & ſentinæ uitijs conflictari 62

Tenere clauum Reip. 71
τετρήρης 32
τέτταρακοντήρης 36
Thalamitæ & thalamij 69
Thranitæ 69
Θρανιτῶν ταρσοὺς 69
Trabibus primũ antiquos nauigaſſe 22
Trachelus 65
Trahere nauẽ remulco 15
Traiectoria cymba 54
Traiectoriæ naues 54
Traijci flumẽ nauicula 8
Traijcere flumen 8
Traijcere in Aphricam 8
Traïjcere in continẽtem 8
Traijcere in inſulam 8
Traijcere in rudetum 8
Tranſtra 68
Tredecim ord. naues 36
τριακόντορος 50
τριαρικὸς 9
τριάρμενος 6
Trieremioliæ 32
τριήρης 31
Triremes leues 32
Triremis 31
τρίσκαλμον πλοῖον 60
Triũ ſcalmorũ nauigiũ 60
τοῖχος εὐώνυμος καὶ δέξιος 61
Tonſilla 71
Tyrocinium nauium 7

V

Vectores 45
Vectores otioſi et liberi 69
Vectoria nauigia 44
Vela dare, ducere, facere, pandere 66
Vela hinc atq; illinc ad obliquos uẽtos trãsferre 66
Vela uentis permittere 66
Velificari 66
Velificari honori ſuo 66
Velis paſſis prouehi ad aliquid 66
Velis remisq; 27
Velis remisq; aliquid fugere 66
Veliuolantes naues 67
Veliuolum mare 67
Vellere anchoras 70
Velum 66
Velũ maius nauis 67
Velũ minus nauis 67
Velũ ꝙ à tergo nauis eſt 67
Vẽter nauis et ps media 61
Verbũ nauticum 10
Vinaria nauis 17.38
Vndeciremes 35

Y

ὑπηρετικὰ πλοῖα 44

Z

Zygitæ 69

FINIS.

INDEX GALLICARVM ET EXTERNARVM VOCVM.

A

Affuter une nauire 13

Amarer 15

Ancrer 70

Lappareil grand 67

Armee de mer deffecte & enfondree, ou miſe a fons 15

Armee ſur mer 10

Armer les nauires 13

l'Artimon 67

Aſſembler les nauires pour ſoy partir 7

Auantcoureurs 59

Auirons 68

B

Bac 40

Bachot 56

Baleſtrieres 69

Bancz 68

Barguette 56

Bariquelles 54

Barque longue 50

Barque petite ou batteau petit 7

Batello 56

Batteau ou nauire de deux cētz tōneaux ou plus 18

Batteau petit 7

Bat. petit a paſſer leau 8

Batteaux a bled 17. 38

Batteaux a bois 17. 38

Batteaux a charbon 17. 38

Batteaux a ſablon 38

Batteaux a uin 38

Batteaux de charge 37

Batteaux de charge ſur la riuiere 54

Batteaux de uoyaiges, & propres a mener perſonnes ca & la 45

Batteaux marchans 37

Batteaux paſſagiers 45. 54

Batteaux ſur la riuiere 53

Beaupré 64

Le Besle 63

Biſcuyt 10

Brigantin 47

Brigantin, fregate nayant quune rame pour bāc 28

Burci da aqua 17

Burchio da paglia 17

C

Cables 70
Caler la uoile aux mauuais uentz 66
La Capitaine 59
La Carena 61
Les Ceinctes 61
Chables 70
Chalantz 53
Charieres 40
Chaſteau gaillard 64
Chaſteau de derriere 65
La Cheuille 60
Ciurma 10.69
Copano 56
La Columba 62
Corbiner 42
Cordaige 70
Cornemuſe 37
Coſtez de la nauire 61
Des Courbes 61
Crochetz a harper les nauires 72

D

Deſancrer 70

E

Edifier des nauires 12
Enfondrer les nauires en leau 14
Eſceubiens 65
Eſpion 47.64
Eſtre paſſe de la leau en batteau 8

F

Faire une nauire 12
Figures 71
Flettes de paſſeurs 54
Foigniers 38
Fonſetx 38
Fregate dune rame pour banc 28
Fuſtes 27
Fuſtes de deux rames pour banc 29
Fuſtes legieres 29

G

Gabia 41
Galee de trois rames pour banc 31
Galee de quatre rames pour banc 32
Galee de cinq rames pour banc 33
Galee de ſix rames pour banc 34
Galee de ſept rames pour banc 35
Galee de huyt rames pour banc 35
Galee de neuf rames pour banc 35
Galee a dix rames pour

banc 35
Galee de unze rames pour banc 35
Galee de douze rames pour banc 36
Galeons 43
Galees 27
Galees et fuſtes legieres 44
Galees legieres 32
Galiotz 69
Garides 68
Garniſon 59
Garrot 71
Gouuernaulx 71
Le Grand appareil 67
Groſse nef 37

H

Haulbancz 70
Haure 9
Hourches 37
Hune 41

L

La garniſon 59
Lancre 69
Lappareil 79
Lartimon 67
Laſcher la uoile au uẽt 66
Leſpace entre deux rames ou cheuilles 60
Loſsec 62
Luſandes 38

M

Maiſtre matz 65
Matelot, pilotte patron de nauire 10
Mattereau 65
le Matz 65
Matz de hune 65
Matz de deuant 65
Matz de derriere 65
Mettre les nauires en mer 13
Miſane 65
Monter ſur mer 16
Moulliers 38
Muſnieres 38

N

Naſselle 8
Naſse ou naſselle de peſcheur 50
Naſse petite a paſser leau 8
Naue rompue, caſſee & briſee 7
Nauire de guerre 13
Nauire de deux centz tonneaux ou plus 18
Nauires a bled 38
Nauires couuertes par les coſtez 57
Nauires de charge 37
Nauires de uoyaiges, &

propres a mener perſon nes ca & la 45

Nauires gaignees ſur mer 59

Nauires paßagieres 45

Nauires priſonnieres 59

P

Les Pans,ou coſtes de la nauire 61

Paßer au terrain 8

Paſſer de la leau 8

Paßer en lisle 8

Patron de nauire 10.71

Petite barque ou batteau 7

Petit batteau ou petite naſſe a paſſer leau 8

Petitz batteaux ſeruans aux grandes nauires 56

Pieu 71

Pilote,patron de nauire 10

Pont de derriere 65

Pouppe 65

Prendre terre 70

La proue 64

Q

La Quille 62

R

Le Rable 62

Racouſtrer nauires 13

Rames 68

La Raque 66

S

Schipho 56

Sentine 52

Spiaggia 15

Squif 50

Stradiot 39

Suſain 65

T

Le tillac 63

Troncz 38

une Toue 64

V

Valenſines 71

Le Voille 66

Verges du trac 65

Vinottier 38

Z

Zattare da carbon 17

Ziare 65

FINIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE